

I hvilken utstrekning er det adgang til å påberope seg retten til preventivt nødverge mot fremtidige angrep?

Kandidatnummer:599

Leveringsfrist:25.04.2007

Til sammen 17926 ord

23.04.2007

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING.</u>	<u>1</u>
1.1	Presentasjon av tema og problemstilling.	1
1.2	Metode / rettskildebruk.	2
1.3	Avgrensning av oppgaven.	2
<u>2</u>	<u>GENERELT OM NØDVERGEBESTEMMELSEN I § 48.</u>	<u>3</u>
2.1	Vilkårene.	4
2.1.1	Det rettstridige angrepet.	5
2.1.2	Nødvergehandlingen.	6
2.1.3	Formåls/ nødvendighetsregelen.	6
2.1.4	Forsvarlighets/ tilbørighetsregelen.	7
2.2	Overskridelse av retten til nødverge.	8
2.2.1	Forholdet til den nye straffeloven om overskridelse av retten til nødverge.	8
2.3	Straffeloven § 56.	10
2.4	Straffeloven § 42.	10
2.5	Forskjellen mellom § 47 og § 48.	11
2.6	Preventivt nødverge.	11
2.7	Motstridende hensyn som gjør seg gjeldende ved nødvergeretten i sin alminnelighet, og ved preventivt nødverge.	12
2.7.1	Hensynet til den angrepne.	12
2.7.2	Hensynet til angriperens rettssikkerhet.	14
2.7.3	Allmenne hensyn.	16

<u>3</u>	<u>RETTSKILDEGRUNNLAGET.</u>	<u>18</u>
3.1	LOVTEKSTEN.	18
3.2	FORARBEIDER.	20
3.2.1	Forarbeidene til den nye straffeloven; Lov av 20.mai 2005 nr.28.	23
3.2.2	Særlig om retten til preventivt nødverge.	24
3.2.3	Momenter knyttet til angrepet.	24
3.2.4	Momenter knyttet til forsvarshandlingen.	24
3.3	RETTSPRAKSIS.	26
3.3.1	Liv-saken	27
3.3.2	Verdal-saken	34
3.3.3	Skedsmo-dommen (Rt-1996-141)	36
3.3.4	Sykehusdrapsaken(LA-2003-19998).	43
3.3.5	Hammerfestsaken (2002-08-14)	46
3.4	Muligheten til å flykte fremfor forsvar.	50
3.5	Hvilken betydning har det for nødvergehandlingen at man selv er skyld i det rettsstridige angrepet?	51
<u>4</u>	<u>ANDRE LANDS REGLER OM RETTEN TIL PREVENTIVT NØDVERGE.</u>	<u>52</u>
4.1	Dansk rett.	52
4.2	Svensk rett.	53
4.3	Tysk rett.	54
4.4	Kort oppsummering av utenlandsk rett.	57
<u>5</u>	<u>NOEN SAMLENDE SYNSPUNKTER.</u>	<u>58</u>
<u>6</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>63</u>

1 Innledning.

1.1 Presentasjon av tema og problemstilling.

Problemstillingen jeg har valgt å ta for meg er i hvilken utstrekning man har adgang til å påberope seg preventivt nødverge mot fremtidige angrep.

Dette er et omstridt tema innen strafferetten, og rettstilstanden er vel langt fra klarlagt.

Andenæs har blant annet uttalt at *”det må betraktes som et åpent spørsmål om preventivt nødverge kan godtas overfor mer generelle trusler om fremtidig angrep.”*¹

Straffelovkommisjonen av 1980 har også påpekt denne uklarheten, ved å uttale;

” Etter gjeldende rett kan det ikke kreves at angrepet skal være påbegynt eller umiddelbart forestående. På den annen side er det ikke nok at det bare er en mulighet til stede for et angrep. Innenfor disse yttergrensene synes rettstilstanden uklar”.²

Når vi ser på nødvergebestemmelsen i straffeloven § 48, er det to uttrykk som må fremheves særskilt for min problemstilling, nemlig ordene ”forsvare” og ”avverge”. Disse uttrykkene utgjør et kvalitativt skille med hensyn til når en nødvergehandling kan settes i gang. Det er nettopp dette som danner utgangspunktet for min videre drøftelse.

For å sette dette spørsmålet i sin strafferettslige sammenheng, vil jeg først si litt generelt om nødvergebestemmelsen i straffeloven § 48. Dette er en meget praktisk bestemmelse som hyppig blir påberopt som straffrihetsgrunn av den siktede.

Videre vil jeg kort si noe om de andre alminnelige straffebestemmelsene som kommer inn som en del av den helhetsvurderingen retten foretar når de vurderer spørsmålet.

---

¹ Andenæs s.162.

² NOU 1992:23 s 95.

Deretter vil jeg gå videre og se på hvilke situasjoner som kan møtes med preventivt nødverge, hva slags nødvergehandlinger som er tillatt, og på hvilket tidspunkt disse kan iverksettes.

Hensikten med oppgaven vil være å trekke ut de moment som er blitt tillagt avgjørende vekt, og se hvilken betydning disse har fått i fem utvalgte rettsavgjørelser.

1.2 Metode / rettskildebruk.

Jeg har valgt å benytte meg av vanlig juridisk metode, med utgangspunkt i Eckhoffs rettskildelære. Jeg vil starte med å ta for meg hver enkelt rettskilde (lovtekst, forarbeider og rettspraksis) og se om den isolert sett kan gi svar på min problemstilling. I den forbindelse vil jeg kort si litt om hvorfor jeg går til denne kilden, og hvilken betydning den har i forhold til de andre. Når det gjelder juridisk litteratur har jeg valgt å ikke skrive et eget punkt om dette, men heller vise til hva ulike forfattere har ment underveis i oppgaven. Reelle hensyn er også tatt med under punkt 2.7, da disse motstridende hensyn utgjør en viktig del av den vurderingen som tas når man skal se om en forsvarshandling er nødvendig eller ikke.

1.3 Avgrensning av oppgaven.

Denne oppgaven vil ta for seg situasjoner mellom mennesker, slik at nødverge mot dyr blir holdt utenfor. Heller ikke vil spesialbestemmelser som sjøml.§ 48 annet ledd, eller luftl.§ 6-4 bli behandlet.³

En redegjørelse av de andre straffrihetsgrunnene som nødrett etter strl. § 47, lovlig selvtekt, samtykke og negotiorum gesto (uanmodet nødhjelp) vil falle utenfor min problemstilling. Straffelovens § 48 tredje ledd om nødverge mot offentlige tjenestehandlinger anser jeg som et så stort tema at det vil spenne for vidt å ta med dette innenfor min problemstilling. En overflatisk behandling av dette ser jeg som uhensiktsmessig, og har derfor valgt å se helt bort fra dette.

---

³ En oversikt over disse spesialbestemmelser finner man i Dørre. s 17.

Bestemmelsens fjerde ledd om overskridelse av nødvergeretten, kommer jeg nærmere tilbake til siden dette er en svært praktisk bestemmelse, og som bortimot alltid blir vurdert i forbindelse med nødvergehandlinger.

I og med at det nå er vedtatt en ny straffelov⁴ vil jeg se om den nye bestemmelsen om nødverge innebærer noen realitetsforandringer. Til slutt vil jeg også kort se litt på dansk, svensk og tysk teori om preventivt nødverge.

2 Generelt om nødvergebestemmelsen i § 48.

Bestemmelsen lyder:

Ingen kan straffes for Handling , som han har foretaget i Nødverge.

Det er Nødverge, naar en ellers strafbar Handling foretages til Afvergelse af eller Forsvar mod et rettstridigt Angreb, saafremt Handlingen ikke overskrider, hvad der fremstillede sig som fornødent hertil, og det i Betragtning af Angrebets Farlighed, Angriberens Skyld eller det angrebne Retsgode ei heller maa agtes ubetinget utilbørligt at tilføie et saa stort Onde som ved Handlingen tilsigtet.

Hvad ovenfor er bestemt om Afvergelse af retsstridigt Angreb, kommer ogsaa til Anvendelse med Hensyn til Handlinger, der foretages i Hensigt at iverksætte en lovlig Paagribelse eller hindre, at Straf- eller Varetægtsfanger rømmer.

Har nogen overskredet Grænsene for Nødverge, er han dog straffri, hvis Overskridelsen alene har fundet Sted paa Grund af en ved Angrebet fremkaldt Sindsbevægelse eller Bestyrtelse.

---

⁴ Lov av 20.mai 2005 nr.28.

Nødvergebestemmelsen i straffelovens § 48 utgjør sammen med strl. § 47 om nødrett de to lovbestemte straffrihetsgrunnene etter norsk rett.⁵ Disse to bestemmelsene utvider handlefriheten i ekstraordinære situasjoner og er en form for privat rettshåndhevelse.⁶ Dersom en handling blir foretatt i nødverge er ikke handlingen bare straffri, men også lovlig.⁷ Dette viser seg blant annet ved at en lovlig nødvergehandling ikke kan bli møtt med nødverge, da man ikke står ovenfor et rettsstridig angrep, og at det normalt heller ikke medfører erstatningsplikt etter skadeerstatningsloven § 1-4.

Hvis man befinner seg i en nødssituasjon har man på bestemte vilkår rett til å foreta handlinger som vanligvis er straffbare for å redde seg ut av situasjonen.⁸

Dette utgjør en del av det menneskelige instinkt, da det er en naturlig reaksjon at man ønsker å gjøre alt for å redde seg selv. Man kan ikke forvente at en stille og rolig skal sitte og vente med å foreta seg noe før angrepet faktisk har startet.

2.1 Vilkårene.

For at en nødvergehandling skal være lovlig stiller § 48 opp fire kumulative vilkår som må være oppfylt.

1. Det må foreligge et ulovlig (rettsstridig) angrep.
2. Forsvarshandlingen må være avvergende.
3. Forsvarshandlingen må fremstille seg som nødvendig for gjerningspersonen.
4. Forsvarshandlingen må ikke være ubetinget utilbørlig.

---

⁵ I tillegg har vi også strl. § 57 om rettsvillfarelse som åpner for frifinnelse dersom villfarelsen betraktes som unnskyldelig (aktsom).

⁶ Slettan, Øie, s.88.

⁷ Augdahl, Nødverge s.12.

⁸ Slettan , Øie, s.89.

2.1.1 Det rettstridige angrepet.

For at det i det hele tatt kan foreligge en nødvergesituasjon er det et krav om et rettsstridig angrep. At noen opptrer rettsstridig, betyr i strid med gjeldende rett, dvs. en handling som ikke ligger innenfor den alminnelige handlefriheten.⁹

Det antas at det kun er mennesker som kan opptre rettsstridig, og at bestemmelsen av den grunn kun får anvendelse mennesker imellom. Det har imidlertid vist seg gjennom praksis at bestemmelsen kan bli anvendt analogisk når det gjelder angrep fra dyr, jf. Rt. 1978 s. 553 og 1988 s. 928.¹⁰

Hva som ligger i begrepet er svært vanskelig å angi uttømmende, men i alminnelighet forutsetter det en aktiv interessekrenkelse.¹¹ På den annen side vil en unnlatelse av å foreta seg noe også kunne være et angrep i lovens forstand.

Motivene til straffeloven nevner for eksempel at en person har sperret en annen inne, og at vedkommende senere nekter å lukke opp igjen. Et annet eksempel kan være at en person for å hindre redning, blir sittende slik at han sperrer den åpning som redningen må skje gjennom.¹² Denne unnlatelsen kan anses som like straffverdig som en skadegjørende handling.

Hagerup forlanger ”en handling som har til hensikt til at hitføre en forandring i en bestående tilstand.”¹³

Når det gjelder utøvelse av nødverge stilles det ikke noe krav om at angrepet er straffbart, da man også kan påberope seg denne retten ovenfor mindreårige og psykotiske.

---

⁹ Eskeland s.243.

¹⁰ Matningsdal, Bratholm. Straffeloven kommentarutgave 2. utg. (Uttalelser i Rt 1978 s.553 om at strl. § 48 ”i en viss utstrekning må få analogisk anvendelse ved angrep fra dyr”.) Og i Rt 1988 s.928 om at det ved angrep fra dyr ”kan bli spørsmål om å anvende avveiningsprinsippene i § 48 analogisk”.

¹¹ Andenæs, Alminnelig strafferett s.161.

¹² Andenæs s.161.

¹³ Augdahl, Nødverge s.16.

Det rettsstridige angrepet behøver ikke være rettet mot en selv, men kan også gå utover tredjemann.

Loven setter selv ingen grenser for hvilke rettsgoder som kan beskyttes ved nødverge.

Angrepet kan rette seg mot private eller offentlige interesser, mot mennesker, dyr eller ting.¹⁴

For å ta stilling til om en handling er rettsstridig legges en objektiv vurdering til grunn.

2.1.2 Nødvergehandlingen.

Selve nødvergehandlingen er både straffri og lovlig så lenge den holder seg innenfor lovens vilkår.

Den må foretas til avvergelse eller forsvar mot et rettsstridig angrep, og dette viser til to ulike situasjoner.

Nødverge kan altså benyttes for å hindre et fremtidig angrep, eller stoppe et angrep som allerede er påbegynt. Det er det første av disse to alternativene som er av størst interesse for min problemstilling, og som jeg vil komme nærmere tilbake til senere i oppgaven.

Forsvarshandlingen må rette seg mot selve angriperen.

2.1.3 Formåls/ nødvendighetsregelen.

Den norske straffelovkommisjonen fra 1855 godtok ikke en absolutt eller ubegrenset nødvergerett. Det følger av kravet om at forsvarshandlingen ikke må gå lenger enn formålet tilsier både i tid og i intensitet.

Forsvarshandlingen kan være av en hvilken som helst art, men målet er at den kan tjene til forsvar mot et angrep som allerede er begynt, eller hindre et rettsstridig angrep som mest sannsynlig vil føre til skade.

---

¹⁴ Slettan, Øie, s.92.

Kravet innebære først og fremst at dersom angrepet kan avverges ved hjelp av mindre drastiske og lempeligere midler, skal dette benyttes.

For eksempel er det ikke lov å slå ned en person, dersom det å holde han fast er tilstrekkelig til å hindre han i å begå nye angrep.

Når man skal ta stilling til om nødvergehandlingen holder seg innenfor det nødvendige, stiller loven opp noen momenter som skal tas med i vurderingen; Angrepets farlighet, angriperens skyld og det angrepne retts gode.

2.1.4 Forsvarlighets/ tilbørighetsregelen.

Loven stiller opp et krav om at det må være en viss forholdsmessighet mellom det gode som står på spill og den skade som vil bli voldt ved forsvarshandlingen.¹⁵

Forsvaret må ikke være ubetinget utilbørlig, det vil si klart etisk forkastelig.¹⁶

I følge Eskeland er det rimelig å tolke dette slik at det ikke skal være tvil om at grensen for den akseptable nødvergehandlingen er overskredet hvis handlingen skal være straffbar.

Uttrykket ”ubetinget utilbørlig” er valgt for å hindre, at noen ”*normalt konstruert person, der virkelig har handlet i god tro, saaledes som han finder at kunne forsvare for sin egen samvittighet, skal kunne udsættes for tiltale og fældelse*”.¹⁷

Det at loven stiller opp et krav om ”ubetinget utilbørlig” viser til en bred sikkerhetsmargin for den angrepne. På denne måten har lovgiver villet hindre at offeret i siste instans skal bli lovbrøyer, og lovbrøyeren offer.¹⁸

Jo mer skyld og farlig angrepet er, jo mer blir tillatt med hensyn til forsvarshandlingen.

---

¹⁵ Andenæs s.166.

¹⁶ Slettan, Øie s. 93.

¹⁷ SKM s.86, Hagerup s.48.

¹⁸ Slettan, Øie s.94.

2.2 Overskridelse av retten til nødverge.

Straffelovens § 48 fjerde ledd regulerer de tilfellene hvor retten til nødvergehandling er blitt overskredet. Til tross for at den angrepne har gått for langt i sin forsvarshandling, er han straffri dersom overskridelsen alene skyldes en sinnsbevegelse eller bestyrtelse på grunn av angrepet, som sinne, panikk eller redsel.¹⁹

Det følger av lovens formulering at det ikke er overlatt til rettens skjønn om tiltalte bør frifinnes når vilkårene i § 48 fjerde ledd er oppfylt. Er dette tilfellet har den tiltalte en ubetinget rett til frifinnelse.

Til forskjell fra en nødvergehandling etter annet ledd, er en handling etter fjerde ledd ikke lovlig, men kun straffri.

Det utslagsgivende for å bli straffri etter denne bestemmelsen er at overskridelsen alene skyldes en sinnsbevegelse eller bestyrtelse. Dersom overskridelsen også skyldes andre grunner, for eksempel hevn, kommer den ikke til anvendelsen.

Det må med andre ord være årsakssammenheng mellom overskridelsen og sinne, frykten, panikken eller redselen forårsaket av angrepet. Dette spørsmålet ble blant annet tatt opp i RT 1996-141(Skedsmo-dommen).

2.2.1 Forholdet til den nye straffeloven om overskridelse av retten til nødverge.

Den nye bestemmelsen om nødverge, § 18, har utelatt å ta med fjerde ledd som gir en ubetinget rett til straffritak hvis lovens vilkår er oppfylt. Istedenfor har man tatt med en egen bestemmelse, § 81, om forhold som kan føre til straffritak. Det avgjørende blir om overskridelsen ut fra en helhetsvurdering er så unnskyldelig at det bør fritas for straff.²⁰ I tillegg har man etter § 80 d nr. 2 en mulighet til å fastsette straffen under minstestrafen eller til en mildere straffart dersom noen har overskredet grensene for nødverge.

---

¹⁹ Slettan, Øie s.94.

²⁰ Ot.prp.nr.90 2003-2004.

”Etter kommisjonens forslag vil det bli et ledd i avgjørelsen av reaksjonsspørsmålet om overskridelsen skal lates straffri”.²¹ Til nå har spørsmålet utgjort en del av skyldspørsmålet, og for de sakene som har blitt avgjort av en jury, har man ikke kunnet skille om man har ansett handlingen som rettmessig eller kun straffri.

Siden rettmessighetsvurderingen av nødvergehandlingen nå kommer tydelig frem, vil nok mange mene at den nye utformingen har sine klare fordeler.

I realiteten innebærer den nye straffeloven en innskrenkning i forhold til hva som tidligere er blitt tillatt, og bestemmelsen ble under høringsuttalelsene møtt med motstand blant annet fra Oslo politikammer, daværende Eidsivating lagmannsrett og Advokatforeningen.

Advokatforeningen uttalte for eksempel at § 48, fjerde ledd ”er en erkjennelse av at en nødvergesituasjon ofte vil fremkalle redsel eller andre psykiske forstyrrelser som gjør at evnen til å foreta en nøktern avveining i valg av nødvergeform blir påvirket”.²²

Oslo politikammer kunne heller ikke se at det var behov for å fjerne bestemmelsen, ”da det er nærliggende å se på det rettsstridige angrepet som den reelle årsaken til fornærmedes handling. Uten dette angrepet hadde fornærmede ikke kommet i en situasjon hvor han handlet som han gjorde. Vi kan ikke komme fra at det åpenbart vil være støtende å domfelle fornærmede i slike situasjoner.”²³

Et mindretall i kommisjonen²⁴ mente at det heller ikke burde være en betingelse at overskridelsen alene skyldtes sinnsbevegelsen eller bestyrrelsen, men at det var tilstrekkelig at den i det alt vesentlige skyldes dette.²⁵

For mitt vedkommende så vil jeg nok si meg enig med både Advokatforeningen og Oslo politikammer. Det er nettopp det at man har blitt utsatt for et angrep som gjør at man reagerer som man gjør. I hvor stor grad angrepet påvirker den enkelte mentalt kan variere

---

²¹ Andenæs s.173,jf NOU 1983:57 s.138.

²² NOU 2002:4

²³ NOU 2002:4

²⁴ Medlemmet Sulland.

²⁵ NOU 2002:4

stort, da noen er mer lettskremt enn andre. For deres del vil det å bli straffet for noe som de aldri ville ha gjort under normale omstendigheter, kunne oppfattes som urettferdig og tilfeldig. Det er den psykiske påkjenningen av angrepet som gjør at man handler uten å tenke på konsekvensene i ettertid. Hensynet til straffverdighet kommer altså ikke inn med samme styrke som ellers. De som klarer å beholde roen og tenke rasjonelt, vil klart ha sine fordeler og mest sannsynlig ikke overstige det tillatte.

I ettertid vil det være en umulig oppgave for retten å få det nøyaktige inntrykk av hvordan den angrepne oppfattet situasjonen. Det er ikke vanskelig å forestille seg at et angrep kan bli oppfattet som mindre farlig og at resultatet dermed blir overskridelse og flere domfellelser, når man vurderer hendelsen i ettertid. For den som utøver nødvergeretten vil den nye regelen medføre større usikkerhet med hensyn til hvilke forsvarsmidler som kan tas i bruk. Alt i alt synes jeg den gamle regelen kunne vært beholdt.

2.3 Straffeloven § 56.

Hvis grensene etter § 47 eller § 48 skulle være overskredet, har retten et alternativ ved at de kan sette ned straffen under det lavmål som er bestemt for handlingen, og til en mildere straffart etter § 56 bokstav a.

Det samme gjelder dersom handlingen er foretatt i ”berettiget harme”, et alternativ som faller inn under ”sinnsbevegelse” i § 48, jf § 56 bokstav b. Dette er en fakultativ regel og gir ikke den som er utsatt for et angrep en ubetinget rett, men den åpner for å gjøre unntak fra den alminnelige strafferammen i den grad det skulle foreligge formildende omstendigheter.

2.4 Straffeloven § 42.

Også når det gjelder retten til å utøve nødverge, er det et grunnleggende prinsipp at den enkelte skal bedømmes etter sin egen oppfatning av situasjonen på handlingstidspunktet.

Spørsmålet om hvordan den angrepne oppfattet situasjonen hører under bevisspørsmålet. Dette får igjen den konsekvens at dersom det skulle foreligge tvil om hvilken oppfatning som lå til grunn, så må dette gå til den siktedes fordel. Dette følger av det grunnleggende prinsipp om at enhver tvil skal komme den tiltalte til gode.

Den som tror at han befinner seg i en nødvergesituasjon, handler ofte under sinne, redsel og panikk. Denne sinnstilstanden gjør det lettere for vedkommende å ta feil av situasjonen, slik at en overskridelse av nødvergehandlingen ofte blir resultatet.

På den annen side, skulle det vise seg at villfarelsen var uaktsom, kan vedkommende straffes hvis uaktsom overtredelse er straffbar.²⁶

2.5 Forskjellen mellom § 47 og § 48.

Det som skiller bestemmelsen om nødrett fra nødvergebestemmelsen, er at man i § 47 tilfellene ikke står overfor et rettsstridig angrep. *”Nødrett er retten til å begå et lovbrudd for å berge seg eller andre ut av en nødssituasjon på bekostning av en annens rett”*.²⁷

Et svært vanlig eksempel i den juridiske litteratur er skiløperen som bryter seg inn i en hytte for å redde livet under snøstorm, men som ikke kan straffes for innbrudd etter § 147. *”Nødrett er retten til å foreta en redningshandling som går utover en uskyldig tredjepart; rett står mot rett, og det mindre verdifulle må vike for det mer verdifulle”*.²⁸

2.6 Preventivt nødverge.

Når jeg nå skal gå videre og drøfte i hvilken utstrekning man kan benytte seg av preventivt nødverge, er det et spørsmål om man kan iverksette en forsvarshandling før et angrep er påbegynt.

---

²⁶ NOU 1992:23 s.95.

²⁷ Slettan, Øie s.94.

²⁸ Slettan, Øie s.95.

Årsaken til at det knytter seg betenkeligheter med dette, er at man aldri med sikkerhet kan vite om et angrep vil komme eller ikke.

I de sakene hvor preventivt nødverge har vært påberopt som en straffrihetsgrunn, har dette vært basert på kunnskap fra offeret om angriperens tidligere handlingsmønstre og sannsynligheten for at han vil opptre på samme måte i fremtiden.

Problemet i disse sakene har ikke først og fremst vært om et ulovlig angrep vil komme, men på hvilket tidspunkt nødvergeretten begynner.²⁹ Det har med andre ord vært et spørsmål om hvilke krav man skal sette til nødssituasjonen for at man skal kunne foreta en berettiget nødvergehandling.

2.7 Motstridende hensyn som gjør seg gjeldende ved nødvergeretten i sin alminnelighet, og ved preventivt nødverge.

Når man skal ta stilling til om man overhode skal tillate en rett til preventivt nødverge, og hvor vid denne adgangen skal være, er det hovedsakelig to motstridende hensyn som gjør seg gjeldende. For det første er det hensynet til den angrepne, og for det andre er det rettsbeskyttelsen til angriperen. I forlengelsen av dette kommer også allmenne hensyn.

2.7.1 Hensynet til den angrepne.

Det er først og fremst hensynet til den angrepne som begrunner nødvergeretten.³⁰

Hvis man ikke skulle tillate noen nødvergerett, ville det være det samme som å godta at rett måtte vike for urett.³¹

Det ligger i menneskets natur å ville forsvare seg i det man blir utsatt for et angrep.

---

²⁹ Svein Slettan, "Privat dødsstraff?".

³⁰ Dørre s.22.(Jarl Borgvin Dørre skrev boken "Krav til nødssituasjonen ved preventivt nødverge" som særavhandling til juridisk embetseksamen ved Universitetet i Bergen. Boken er nå utgitt på Universitetsforlaget.)

³¹ SKM s.84.

I følge straffelovens motiver heter det at nødvergeretten er ”*den privates Ret til Selvhjelp, hvor den offentlige Myndighets Bisand ikke kan erholdes.*”³²

Det handler altså om å beskytte seg selv, i tilfeller hvor det offentlige ikke strekker til.

For at retten til å forsvare seg skal ha reell betydning, er det viktig at grensene for handlefriheten ikke settes for snevert, men at den som utsettes for et angrep vet at han med rette kan bruke de midler som oppfattes som nødvendig i handlingsøyeblikket.

Det ville virke urimelig overfor den enkelte om man i frykt for å ha passert det tillatte skulle vegre seg for å gå til forsvar. Dette er også grunnen til at loven opererer med en vid sikkerhetsmargin med hensyn til forsvarshandlingen(jf. ubetinget utilbørlig).

I de vanlige nødvergesituasjonene hvor angrepet allerede er i gang, vil forsvarshandlingen følge umiddelbart i og med at situasjonen er akutt og andre alternativer ikke finnes.

Sett utenifra vil angrepsfaren ved preventivt nødverge kanskje ikke oppfattes som akutt.

Er man derimot den som gjentatte ganger blir utsatt for rettsstridige angrep, og man vet at dette vil skje igjen, bare ikke nøyaktig hvor og når, så synes det opplagt at man skal kunne forsvare seg før det er for sent.

Den enkelte ser rett og slett ikke andre utveier enn å foreta seg noe der og da.

Dette kan blant annet skyldes at andre alternativer tidligere er blitt prøvd uten å lykkes, eller at man befinner seg på et sted hvor man vet at det er nyttesløst å vente på hjelp.

Hvis man kun skulle tillate en forsvarshandling overfor angrep som fysisk var satt i gang, ville det i mange tilfeller få fatale følger for den utsatte.

Ikke nok med at dette ville gi angriperen det fysiske overtaket, så ville det også psykisk kunne påvirke angriperen dersom han visste at den utsatte ikke kunne gjøre noe uten å selv bli lovbrøyer.³³ Den psykiske påvirkningen kunne igjen bero på om angriperen kjenner offeret fra før av eller ikke. Dersom angriperen på forhånd vet at offeret er svært lovlydig og at vedkommende har en stor sperre mot å begå lovbrudd, kan dette gjøre det lettere å gå

---

³² SKM s.54.

³³ Dørre s.22

til angrep. Fra angriperens synspunkt ville det kanskje bryte ned motforestillinger mot sitt eget handlingsmønster hvis man visste at det å forsvare seg ikke var tillatt. Etter mitt syn ville det i hvertfall ikke påvirket angriperen til å endre sin egen adferd i positiv retning.

2.7.2 Hensynet til angriperens rettssikkerhet.

Ved å tillate en adgang til preventivt nødverge, godtar man at ellers ulovlige handlinger blir utført. Handlingsmønstre og oppførsel som normalt er forbundet med straff, blir både straffrie og lovlige.

Betenkelighetene grunner seg først og fremst på hensynet til angriperen, som hermed fratas mye av den beskyttelse mot ulovlige handlinger som man normalt har krav på. Problemet med å frata angriperens rett på beskyttelse skyldes først og fremst at man befinner seg i grenslandet mellom rett og urett, da man ennå ikke vet om det vil komme noe angrep. Dette kan videre medføre feiltolkninger av nødssituasjonen og til overskridelse mht. forsvarshandlingen.³⁴

Jo lenger frem i tid angrepet ligger, og jo mer hypotetisk det er for at et slikt vil komme, desto mer utviskes forskjellen mellom rett og urett.

Angriperens krav på rettsbeskyttelse er til en viss grad ivaretatt gjennom et krav om et rettsstridig angrep og de betingelser som stilles til forsvarshandlingen for at den skal være lovlig.³⁵ Frem til noe slikt angrep foreligger har man det samme krav på beskyttelse som folk i sin alminnelighet.

I denne sammenheng er det viktig å huske på at nødvergeretten slår automatisk inn med det samme et rettsstridig angrep foreligger, og at det ikke er satt noen begrensninger for hvilke forsvarshandlinger som kan tas i bruk dersom angrepet er tilstrekkelig farlig. Dette vil i sin

---

³⁴ Dørre s.24.

³⁵ Dørre s.24.

ytterste konsekvens bety at det å ta liv kan bli akseptert hvis den angrepne har ansett det som nødvendig og ikke funnet andre løsninger.

Dermed er angriperens beskyttelse kanskje ikke så reell allikevel.

I motsetning til strl. § 47 som krever en betydelig interesseovervekt for å kunne foreta en nødrettshandling, setter § 48 kun opp en yttergrense ved at handlingen ikke må være ”ubetinget utilbørlig”.

Når man fortsatt befinner seg på forebyggelsesstadiet er det større sannsynlighet for at man vil finne frem til det lempeligste forsvarsmiddelet. Man har bedre mulighet til områ seg, noe som kan føre til at forsvarshandlingen blir mindre skadelig.

Dette kan i seg selv være et moment som kan tale for en rett til preventivt nødverge.

Det som skaper betenkeligheter er at det fortsatt er usikkert om et angrep vil komme. Den som tror han blir utsatt for et angrep vil kanskje ty til forsvarsmidler før angriperen overhode har gjort seg opp en mening om han vil gjøre noe ut av angrepstrusselen. Den antatte angriperen har kanskje bare hatt en intuisjon om å skremme. På grunn av den psykologiske barriere det er å gå fra trussel om angrep til det å faktisk utføre det, kan det å passere denne være en hindring i seg selv.

Jeg kan på bakgrunn av dette si meg enig med Dørre at det av hensyn til angriperens rettslige vern vil være mer betryggende om adgangen til preventivt nødverge begrenses til de mer nærstående angrepene.³⁶ Her vil motsetningen mellom rett og urett lettere konstateres.

---

³⁶ Dørre s.25.

2.7.3 Allmenne hensyn.

Ved siden av hensynet til den angrepne, er også nødvergeretten begrunnet med samfunnets interesse i at lovbrudd blir bekjempet.³⁷ I og med at den angrepne er gitt en rett til å avverge et angrep, kan man si at nødvergeregelen har en preventiv funksjon.

Augdahl har i sin doktoravhandling om nødverge uttalt;

*”...bevidstheten om tilværelsen av en effektiv og vidtgående nødvergeret må virke avkjølende på det deliktslystne gemyt og i værste fald idetmindste opmuntrende på forsvarsviljen i like grad som bevidstheten om en betinget og beklippet nødvergeret må virke stimulerende på den deliktslystne og lammende på forsvarsviljen.”*³⁸

I Norge er det et grunnleggende prinsipp at det er staten som har ansvaret for den enkeltes rettssikkerhet. Det er de offentlige myndigheter som skal sørge for at lovbrudd ikke blir begått, og at den skyldige får sin straff som fortjent.

Ser man realistisk på situasjonen, vet vi at det er en umulig oppgave for staten å skulle beskytte den enkelte til enhver tid. Det er nettopp i disse tilfellene man håper at bevisstheten om at der foreligger en nødvergerett, kan slå inn med sin preventive funksjon. Angriperen får en grunn til å tenke seg om to ganger før han gjør alvor av trusselen.

Sett i fra statens ståsted, vil en for vid adgang til nødverge undergrave dens monopol på retthåndhevelsen.³⁹ For borgerne vil dette medføre mer usikkerhet, og mindre grad av forutberegnelighet til sin rettsstilling.

---

³⁷ SKM.s 84.

³⁸ Augdahl s.6.

³⁹ Dørre s.26.

At man unntaksvis godtar handlinger som i utgangspunktet er ulovlige, kan være med på å bryte ned motforestillinger mot den slags opptreden, og i siste instans redusere den allmennpreventive effekten av straffetrusselen.⁴⁰

Jo mer vidtgående retten til preventivt nødverge blir, jo større blir faren for at den misbrukes til å komme seg ut av en tvangssituasjon som normalt kunne blitt løst ved hjelp av lovlige midler. Denne betenkeligheten øker jo mer alvorlig forsvarshandling som blir tatt i bruk, og hvilke konsekvenser som følger.

Forskjellen mellom det å skulle forsvare seg mot et angrep og det å skulle avverge et angrep, er at sistnevnte gir den angrepne bedre tid til å finne en passende forsvarshandling. Den angrepne har mer kontroll over situasjonen, og kan foreta et bevisst valg. Nettopp dette bør få den konsekvens at den angrepne pålegges et større ansvar for handlingsvalget enn ved påbegynte angrep.

Dersom grensene for preventivt nødverge ble satt for snevert, ville den som er blitt utsatt for et rettsstridig angrep, kanskje følt det som at samfunnet ikke viste forståelse for bakgrunnen av forsvarshandlingen.⁴¹ Følelsen av å ikke bli tatt alvorlig eller mistrodd ville trolig være en nærliggende reaksjon.

På den annen side, skulle grensene for nødverge være passert har retten flere alternativer ved at de kan sette ned straffen til lovens minimum, eller til en mildere straffart etter strl. § 56. Dommen kan også gjøres betinget/ delvis betinget etter strl. § 52 nr 1 og 2.

Ved å gjøre dette får de understreket at dette er en ulovlig handling som ikke tolereres, samtidig som de tar hensyn til de formildende omstendighetene.

Denne smidigheten i lovverket kan være med på å ta bort noen av de motforestillinger som finnes ved å sette snevre grenser for preventivt nødverge.

---

⁴⁰ Dørré s.27.

⁴¹ Dørré s.27.

3 Rettskildegrunnlaget.

Jeg vil i det følgende ta for meg lovtekst, forarbeider og rettspraksis enkeltvis, og se hva disse sier om retten til preventivt nødverge.

3.1 LOVTEKSTEN.

Den første rettskilden man benytter seg av for å få svar på et rettsspørsmål er lovteksten. Dette er det naturlige utgangspunkt da lovteksten utgjør vår høyeste rettskilde. Når man anvender lovteksten legger man den naturlige språklige forståelse til grunn.

Lovteksten taler om nødverge til ”avvergelse” av eller ”forsvar” mot et rettsstridig angrep. I Ståle Eskelands bok ”Strafferett”, står det at en mulig tolkning av denne teksten er at formålet med gjerningspersonens handling må være å forhindre eller begrense skadevirkningene av angrepet. En annen tolkning er at det er tilstrekkelig at gjerningspersonens handling faktisk er egnet til å forhindre eller begrense skadevirkningene, uten hensyn til om formålet er et annet, for eksempel hevn. I juridisk teori er den mest utbredte oppfatning at det er en vurdering av handlingens virkninger, og ikke motivet som er avgjørende.⁴²

Ordet ”forsvar” viser til et tidspunkt hvor angrepet allerede er i gang. Når man forsvarer seg har angrepet fått en ytre manifestasjon, det rettstridige angrepet har begynt. Det er ikke naturlig å si at man forsvarer seg mot noe når det ikke har oppstått en situasjon som gjør at man føler at det er nødvendig å forsvare seg.

Uttrykket ”avvergelse” viser derimot til et tidspunkt hvor det rettsstridige angrepet normalt ikke har begynt. Med andre ord, at man hindrer et angrep som truer i fremtiden.⁴³ (Noen vil kanskje finne det naturlig å tolke ordet dit hen at man avverger et angrep som allerede er

---

⁴² Eskeland s.246, Andenæs s.167.

⁴³ Slettan, Øie s.92.

i gang. Man avverger for eksempel et angrep når man gjør noe for å hindre et større skadeomfang enn nødvendig. Forsvarshandlingen begrenser angrepets konsekvenser. Heretter legger jeg den første tolkningen til grunn.)

På denne måten åpner ordlyden selv for en adgang til preventive nødvergehandlinger.

Når loven opererer med begge disse uttrykkene, er det en naturlig tolkning at meningen har vært at angrepet ikke må være påbegynt.

Det at ordet ”eller” er tatt med mellom disse to alternativene, er med på å forsterke det inntrykket at lovgiver har ment at man her kan stå ovenfor to ulike situasjoner mht. tidspunktet for når nødvergeretten kan igangsettes.

”Afvergelse” kan også leses som en begrensning med hensyn til nødvergehandlingens varighet, slik at den angrepne ikke kan fortsette handlingen når angrepet er stanset.⁴⁴

Hvis den som først ble utsatt for et angrep ville fortsette handlingen etter dette tidspunkt, ville dette innebære avstraffelse, noe som verken faller innenfor afvergelse eller forsvar. På denne måten ser vi at ”afvergelse” både kan uttrykke noe om forsvarshandlingens tidsmessige utstrekning, og om muligheten til å komme angriperen i forkjøpet.⁴⁵

Dersom man slår opp i ordboka så ser man at ordet ”avverge” står beskrevet som det å ”hindre noe farlig, truende å inntreffe”.

Ordet ”forsvar” kan blant annet bety det å ”sette seg til motverge, rettferdiggjøre seg og unnskyldte seg”.

I leksikalsk forstand er altså ”forsvar” defensivt, mens ”avvergelse” er offensivt.

I dagligtalen så har dette skillet neppe så stor betydning, da man ser at disse uttrykkene brukes om hverandre.

Lovteksten selv sier ingenting om at angrepet må være påbegynt, og kan derfor ikke være til hinder for en rett til preventivt nødverge.

---

⁴⁴ Bratholm/Matningsdal s.120.

⁴⁵ Dørre s. 45.

3.2 FORARBEIDER.

Da lovteksten alene ofte kan by på tolkningstvil, vil det være til hjelp å se på hva forarbeidene sier om det samme rettsspørsmål.

Forarbeidene vil for det første ofte inneholde uttalelser om hva som har vært formålet med loven og dens enkelte bestemmelser. Videre vil en ofte finne svar på hva som var rettstilstanden før loven ble til, opplysninger om de livsforhold loven angår, og til slutt en del om hva forfatterne har ment om de enkelte bestemmelsene.⁴⁶

Da arbeidet med den nye straffeloven av 1902 skulle iverksettes, ble det nedsatt en egen kommisjon som skulle komme frem til et forslag. (Straffelovkommisjonen av 1855).

Uttalelser i forbindelse med retten til preventivt nødverge viser at kommisjonen ønsket å gå bort i fra kravet om at angrepet måtte være påbegynt eller overhengende, slik ordningen var etter kriminalloven av 1842.

Nå var meningen at det kunne forekomme tilfelle hvor nødverge måtte tillates overfor mer fremtidige angrep.

Motivene nevner som eksempel ”*en Skipsfører er blevet vidende om en mellom Mandskapet truffen Aftale, der gaar du paa at myrde ham, naar Skibet om nogle Dage kommer til et bestemt, dertil særlig skikket Sted.*”⁴⁷

I et slikt tilfelle ville det virke svært støtende om ikke skipsføreren med loven på sin side var berettiget til å foreta seg noe før angrepet ble igangsatt.

Dersom man her skulle ha en plikt til å vente, ville det med stor sannsynlighet ofte være for sent. Skaden som allerede ville være inntruffet ville være for stor til å gjenopprette.

Overrensstemmende med dette uttaler loven at nødverge kan utøves til ”avvergelse” av et angrep, og avverges kan jo kun et fremtidig angrep.⁴⁸

Lovteksten likestiler altså uttrykkene, noe som også var tilsiktet.

---

⁴⁶ Eckhoff, Rettskildelære 5. utg. s.68.

⁴⁷ SKM s. 86.

⁴⁸ Augdahl, Nødverge s.56.

Motivene viser at man ønsket å utvide nødvergeretten i forhold til hva som tidligere var tillatt.

Før straffeloven av 1902 fulgte retten til nødverge etter Kriminalloven av 1842 kap 7 § 7.

Etter denne bestemmelsen måtte det enten foreligge et ”*begyndt*” angrep eller det måtte være gjort ”*Forberedelse til, eller truet med, et saadant Angrep, at faren er overhængende*”. Ved bruk av ordet ”overhængende”⁴⁹ viser det til en videre adgang til preventivt nødverge enn kun overfor de umiddelbart forestående angrep.

Selv om eksemplet om skipsføreren både viser til visshet om at det vil komme et angrep, hva slags type, og når dette kommer til å skje, er det et tolkningsspørsmål om samme krav må stilles til nødvergesituasjonen i sin allminnelighet.

Hagerup har gjort en vesentlig begrensing i det han krever at ”*der må foreligge en handling som tydelig bærer præget av at være rettet mot visse retsgoder*.”⁵⁰

Denne begrensningen henfører han til ordet ”angrep”.

Han mener at så lenge det ikke er foretatt en handling av den nevnte typen, så foreligger det heller ikke noe angrep, og dermed ikke grunnlag for nødverge.⁵¹

Hvis man legger dette til grunn vil det si det samme som å utelukke en rett til nødverge helt frem til angrepet er påbegynt, og gå i motsatt retning av hva som var motivet til den nye straffeloven.

I og med at nødvergeretten også er å anse som et forebyggelsesmiddel, forutsetter dette at et bestemt angrep er i vente, og det av den grunn ikke kan settes som krav at ”*der må foreligge en handling som tydelig bærer præget av at være rettet mot visse retsgoder*”.⁵²

På den annen side anfører Augdahl at det ikke er tilstrekkelig med en beslutning om å foreta et angrep, dersom dette ikke er kommet til uttrykk på en eller annen måte.

---

⁴⁹ I følge Bokmålsordboka betyr ”overhængende” at noe er ”truende, nært forestående”.

⁵⁰ Augdahl, Nødverge s.56.

⁵¹ Augdahl, Nødverge s.56.

⁵² Augdahl, Nødverge s.57.

Hvis man derimot vet at et angrep er på vei, må måten denne beslutningen er kommet til uttrykk på, gjennom forberedende handlinger, trusler, eller hvis noen avslører den forbryterske hensikt, være likegyldig.⁵³

Straffelovkommisjonen mener at den nødvendige begrensning med hensyn til nødvergehandlingen ligger i at den ikke må overskride *”hva der fremstillede sig for Vedkommende som fornødent til Angrebets Afvergelse, hvilket Spørgsmaal regelmæssig vil maatte besvares forskjellig, eftersom Angrepet var mer eller mindre overhængende.”*⁵⁴

I dette uttrykket ligger det for det første en begrensning i hvilken forsvarshandling man kan benytte seg av, videre at nødvergeretten er avskåret dersom angrepet kan hindres på andre lovlige måter.

Det siste vil spesielt være avhengig av hvor aktuelt angrepet er, da et angrep langt frem i tid gir anledning til å søke hjelp hos de offentlige myndigheter.

Er dette et alternativ som den angrepne kan finne tilstrekkelig er det rimelig at denne muligheten benyttes. Skulle derimot dette fremstå som helt uaktuelt, er det ikke urimelig å la den angrepne ta seg selv til rette, selv om angrepet fortsatt kun er aktuelt.⁵⁵

---

⁵³ Augdahl, Nødverge s.57.

⁵⁴ SKM s.86.

⁵⁵ Augdahl, Nødverge s.59.

3.2.1 Forarbeidene til den nye straffeloven; Lov av 20.mai 2005 nr.28.

Bestemmelsens første ledd lyder⁵⁶:

¹ *Nødverge*

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig ² når den

a) blir foretatt for å avverge et ulovlig angrep,

b) ikke går lenger enn nødvendig, og

c) ikke går åpenbart ut over hva som er forsvarlig under hensyn til hvor farlig angrepet er, hva slags interesse som angrepet krenker, og angriperens skyld.

Ikke i kraft.

Departementets vurdering.(Ot.prp.nr.90 2003-2004)

Ved arbeidet med den nye straffeloven ble det konstatert at regelen om straffrihet ved nødverge var en naturlig og ubestridt rett.

Samtidig som de understreker regelens forebyggende funksjon, ved at den som angripes kan ta igjen, viser de også til at denne retten kan føre til en mer tilspisset situasjon. Hva de nøyaktig mener med dette sier de ikke, men jeg vil anta at det er faren for misbruk og overskridelse de sikter til.

De mener at dagens regel har fungert i praksis, og at selv om ordlyden får ny utforming, så har det ikke vært meningen å endre realiteten i innholdet.

---

⁵⁶ Jeg gjengir kun første ledd siden det er kun den som har betydning for min problemstilling.

Departementet mener fortsatt at den som forsvare seg må ha et visst spillerom, men at de heretter vil innskrenke adgangen til straffri overskridelse.

3.2.2 Særlig om retten til preventivt nødverge.

Når det gjelder spørsmålet om hvor tidlig nødvergehandlingen kan iverksettes, så beror dette på en avveining av angrepet og forsvarshandlingen.

3.2.3 Momenter knyttet til angrepet.⁵⁷

- Sannsynligheten for at et angrep vil komme.
- Hvor konkret tidspunktet for angrepet er, og eventuelt stedet det vil komme.
- Hvor lang tid det er til angrepet vil komme, og om det forligger andre handlingsalternativer.(for eksempel. Om man kan regne med hjelp fra politiet, eventuelt om det foreligger fluktmuligheter.)
- Hvilken interesse angrepet retter seg mot.(Liv, legeme, materielle verdier.)
- Farligheten av angrepet.(Vurdert ut fra angrepsmidlene og skademulighetene.)
- Stedet man befinner seg på.(Muligheten for bistand fra omverdenen.)

3.2.4 Momenter knyttet til forsvarshandlingen.

- Hvor alvorlig det fryktede angrepet er.
- Hvor alvorlig følgene er av forsvarshandlingen.

Departementet understreker at det i de fleste tilfeller vil foreligge andre alternativer når det gjelder forsvaret.

I likhet med dagens regel beror lovligheten på om det ”ikke åpenbart går utover det som er forsvarlig”. Ordet ”åpenbart” viser at det fortsatt skal mye til før grensen for det lovlige er

---

⁵⁷ Alle momentene knyttet til angrepet og forsvarshandlingen er hentet fra Ot.prp.nr.90.2003-2004.

overskredet, men når det gjelder det å ta liv, så er det kun i rene unntakstilfeller det kan godtas. Til forskjell fra § 48, har man kun tatt med uttrykket ”avverge”, uten at dette skulle innebære noen forandring fra gjeldende rett.

Et annet tema som forarbeidene nevner er tilfellene hvor det blir gjort forberedelser til forsvar mot et ikke påbegynt angrep. De trekker frem to eksempler:

1. Utlegging av selvskudd.
2. Utplassering av farlige vakthunder.

Dersom man skulle utvide nødvergeretten med å tillate dette, innebærer det at man går vekk i fra kravene om at man må vite hvilke type angrep man står ovenfor, og vissheten om at dette trolig vil skje igjen. Noe annet som trekker i negativ retning er at risikoen for å ramme uskyldige er svært stor. Middelet som tas i bruk (selvskuddene og vakthundene) er ikke i stand til å skille mellom det rettsstridige og det uskyldige, og alvorsgraden i dette. Overskridelse av nødvergeretten vil lett bli resultatet, da effektiviteten av middelet heller ikke kan avpasses på forhånd i forhold til det enkelte angreps farlighet eller den enkelte angriperes skyld.⁵⁸

I følge Per Augdahl må rettmessigheten av å anbringe slike forsvarsmidler bedømmes på grunnlag av situasjonen i anbringelsesøyeblikket, og ikke berøres av den senere tilfeldige omstendighet, og om man kan si at det har vært et rimelig forhold mellom angrepet og virkningen av forsvarsforanstaltningen.⁵⁹

Det avgjørende bør altså være om anbringelsen av vedkommende forsvarsmiddel kan anses som en objektivt forsvarlig foranstaltning. I denne vurderingen må man blant annet ta hensyn til middelets farlighet, sannsynligheten for at det vil komme et angrep, hvilke verdier som står på spill og den større eller mindre fare for at uskyldige blir rammet. I hovedsak stiller departementet seg skeptisk til dette, men konkluderer med at adgangen til slutt avhenger av om det kan anses for å være forsvarlig.

---

⁵⁸ Augdahl, Nødverge s.59.

⁵⁹ Augdahl, Nødverge s.59.

3.3 RETTSPRAKSIS.

Problemet omkring preventivt nødverge, er at det hittil ikke foreligger noen konsekvent høyesterettspraksis.

Dette temaet har kun vært vurdert av Høyesterett i tre tilfeller,⁶⁰ og bare en av disse angår direkte min problemstilling.⁶¹

Derimot foreligger det en del avgjørelser fra lagmannsretten, men også her møter man på problemer. Som kjent begrunner ikke juryen det resultat den er kommet frem til. Juryen svarer kun ja eller nei på skyldspørsmålet, jf strpl § 365.

I de sakene hvor vedkommende ikke er funnet skyldig er det vanskelig å vite om dette skyldes manglende forsett, om det er de personlige forutsetninger for straff som ikke er oppfylt, eller om retten har funnet det bevist at det forelå en straffrihetsgrunn.

I disse sakene blir rettsbelæringen og spørsmålsskriftet fra rettens formann av betydning, jf strpl. § 368. Dette problemet kommer tydelig frem i de to meget omstridte avgjørelsene fra 1980 tallet (Liv og Verdal sakene). Disse dommene er fra tiden før toinstansordningen, hvor de alvorligste straffesakene startet direkte for lagmannsretten.⁶²

Etter innføringen av den nye ordningen vil enhver straffesak uavhengig av dens alvorsgrad starte i tingretten. Konsekvensen av dette er at vi etter førstegangsbehandling får en begrunnelse for resultatet å forholde oss til. Dette vil være med på å fjerne mye av den kritikk som tidligere skyldtes juryens nakne ja eller nei på skyldspørsmålet.

Når det gjelder den øvrige underrettspraksisen kan man se på hvilke momenter som er tillagt vekt, men prejudikatsverdien i forhold til sin egen og andre domstoler er derimot

---

⁶⁰ Rt.1982 s. 1216, Rt. 1995 s. 20, Rt.1996 s.141.

⁶¹ I Rt 1982 s 1216 uttalte førstvoterende i et obiter dictum ”Jeg er heller ikke fremmed for at en handling kan ha karakteren av berettiget nødverge, selv om den ikke er svar på et akutt angrep, men på en situasjon som har bygget seg opp over lengre tid”.

⁶² Toinstansordningen ble innført i 1995.

ikke til stede. Dette kan igjen medføre at vi får en sprikende praksis omkring spørsmålet, og at utfallet av hver enkelt sak i for stor grad beror på rettens tilfeldige sammensetning. Jeg vil i det følgende ta for meg fem utvalgte avgjørelser, hvor spørsmålet om preventivt nødverge har vært vurdert.

3.3.1 Liv-saken

Instans: Eidsivating lagmannsrett 26.juni 1982 og 4.mai 1983. Straffesak nr.47/1982.

Denne saken ble behandlet to ganger i lagmannsretten, da fagdommerne etter første gangs behandling satte juryens kjennelse til side. Etter annen gangs behandling ble resultatet nok en gang frifinnelse. Dommen kan ses som et eksempel hvor juryen ut fra sin rettsfølelse har frifunnet i tilfelle hvor fagdommerne ut fra en tvilsom oppfatning av jussen har ønsket domfellelse.⁶³

Frifinnelsen ble forøvrig sterkt kritisert fra flere jurister, og ble starten til en heftig avisdebatt. I følge Svein Slettan var debatten preget av liten medfølelse, uforstand og liten kjennskap til saksforholdet.⁶⁴ Dette vil jeg komme nærmere tilbake til under punkt 3.3.1.1.

Sakens faktum:

I denne saken var en kvinne tiltalt for forsettlig drap på sin ektemann. Kvinnen hadde rettet et haglgevær mot ektemannen mens han lå og ventet på henne i sengen. Hun trakk av fra kloss hold, kun 10 cm fra brystet, og mannen døde umiddelbart av skuddet.

Kvinnen ble frikjent for drapet etter påstand om nødverge.

Grunnen til at hun drepte var vedvarende og systematisk mishandling gjennom 18 år, og på bakgrunn av dette visste hun hva hun hadde i vente den aktuelle kvelden.⁶⁵ Problemet i den aktuelle saken var ikke om det ville komme et ulovlig angrep.

Det sentrale spørsmålet var på hvilket tidspunkt nødvergeretten begynner.

---

⁶³ Anders Bratholm. "Juryen for fall". Lov og rett 1990 s. 129.

⁶⁴ Svein Slettan. "Hva er nødverge."

⁶⁵ Tove Stang Dahl. En kommentar til juryens frikjennelse i Eidsivating lagmannsrett 26.aug.1982.

Sakens faktum vurdert opp mot § 48:

For at en handling skal bli ansett som en lovlig nødvergehandling stilles det krav både til angrepet og til forsvarshandlingen.⁶⁶

I vårt tilfelle var drapsofferets forutgående angrep klart rettsstridig. Han hadde trukket henne etter håret opp fra sofaen, sparket og slått henne, og truet henne tilbake til dobbeltsengen. Hvis kvinnen hadde grunn til å tro at han ikke ville gjøre noe mer, men faktisk var gått for å sove, ville det rettstridige angrepet vært avsluttet der og da.

Konsekvensen av det ville være at nødvergebestemmelsen ikke kunne blitt anvendt.⁶⁷

På den annen side kreves det ikke et akutt pågående angrep for at vilkårene for lovlig nødverge skal være oppfylt. Det å ”avverge” et fremtidig angrep beskyttes også av bestemmelsen. På bakgrunn av hva kvinnen hadde erfart gjennom hele ekteskapet ventet kvinnen nye angrep, blant annet voldtekt på den aktuelle natten og fortsatt mishandling på lang sikt.

Skulle man kun sett kortsiktig på hennes situasjon, hadde det ikke vært nødvendig å drepe mannen.⁶⁸ Hun kunne heller valgt et handlingsalternativ som hadde reddet henne ut av situasjonen der og da, for eksempel ved å uskadeliggjøre mannen ved å skyte han i benet eller rømt fra leiligheten.

Etter Tove Stang Dahl sitt synspunkt er det imidlertid ikke tilstrekkelig å legge en slik kortsiktig betraktning til grunn når man skal se på lovligheten av forsvarshandlingen. Hun mener at man bør kunne se hennes akutte situasjon over et lengre tidsrom, dersom handlingen skal vurderes i det perspektiv loven krever.

---

⁶⁶ Viser til vilkårene under punkt 2 tidligere i oppgaven.

⁶⁷ Nødvergeretten opphører ved avsluttet angrep.

⁶⁸ Tove Stang Dahl.

I sin kommentar til frikjennelsen peker hun på visse momenter som kjennetegner kvinnemishandling:⁶⁹ legemsfornærmelser, legemsbeskadigelser, voldtekt og andre seksuelle overgrep, trusler, tvang og ærekrenkelser.

Videre mener hun at ”*det er de kumulerende effekter på offeret av å bli utsatt for en vid variasjon av krenkelser og krenkelsens styrke og antall over tid som må legges til grunn for å forstå kvinnemishandling som en særegen forbrytelse. Straffbare enkelthandlinger må ses i lys av både erfart fortid og forventet fremtid for å forstås.*”

Når man skal bedømme forsvarshandlingen må man altså trekke inn hva kvinnen tidligere har blitt utsatt for, og hva hun av erfaring vet hun kommer til å bli utsatt for videre. Å se handlingen kun som en reaksjon på det hun der og da blir utsatt for blir for snevert, og gir ikke det riktige inntrykket av hva som var foranledningen til drapet.

Aktor⁷⁰ prosederte i denne saken på forsettlig drap. Etter hans synspunkt var mannens angrep over, og det å skyte et menneske var å gå for langt.

Forsvareren til Liv hevdet at angrepet ikke var avsluttet. Han uttalte at ”*alt som er kommet frem viser at det verste angrepet foresto...Liv hadde seksuelle overgrep i vente når hun var på plass i dobbeltsenga. Det er i aller høyeste grad et farlig angrep...Skuddet var hennes eneste løsning slik hun selv oppfattet situasjonen*”.⁷¹

I rettsbelæringen⁷² uttalte lagmannen at Liv hadde gått lenger enn det man hadde mulighet til etter nødvergebestemmelsen. ”*Det var ikke noe aktuelt angrep på gang da skuddet smalt*”.⁷³ For å ta stilling til om det forelå et aktuelt angrep, må man se hele hendelsesforløpet i sin helhet. Angrepet på morgenen var foreløpig avsluttet, men ble

---

⁶⁹ Kjennetegnene er hentet fra erfaringer fra krisesentre og kvinneforskning i mange land, jf Tove Stang Dahl.

⁷⁰ Førstegangsbehandling: Statsadvokat Stein Husby. Annengangsbehandling: Statsadvokat Lars Frønsdal.

⁷¹ Helsingeng s 134-135.

⁷² Hva som går frem av rettsbelæringen har jeg fått rede på gjennom særavhandlingen til Venil Katarina Schjetne og av boken ”Frikjent”. Den er skrevet av Terje Helsingeng med forord av Alf Nordhus.

⁷³ Helsingeng s.136-137.

gjenopptatt da ektemannen kom og beordret henne i sengen. Sett under ett var altså et nytt angrep påbegynt eller i gang på det tidspunkt da kvinnen tok sin beslutning og hentet geværet. I det kvinnen løsnet skuddet lå han imidlertid og sov, men dette var noe kvinnen ikke var klar over på forhånd.⁷⁴

I forhold til hvilke krav som må stilles til nødssituasjonen når det gjelder preventivt nødverge, er det blant annet et spørsmål om faren for neste angrep var tilstrekkelig konkretisert da hun utløste skuddet. Dette spørsmålet er blant annet diskutert i Dørres bok *”Krav til nødssituasjonen ved preventivt nødverge”*. Han nevner at siden det ene angrepet ofte ble ledsaget av et nytt, så hadde hun grunn til å tro at det ville komme et nytt angrep i det hun kom inn på soverommet. Kunnskapen om et nytt angrep baserte hun altså på tidligere handlingsmønstre, og hun hadde ingen grunn til å tro at dette ville bli forandret. Hun visste hvilke type angrep hun stod overfor, og sannsynligheten for å bli voldtatt samme kvelden var absolutt tilstede.

Når det gjelder farligheten av angrepet, så var det snakk om legemsbeskadigelse og voldtekt, noe av det verste en person kan bli utsatt for. I tillegg til de fysiske skadene, kom også de psykiske lidelsene som var minst like belastende.

For Liv sitt vedkommende var det ikke et tilstrekkelig alternativ å flykte fra mannen, da hun visste hva han var i stand til å gjøre for å innhente henne. Hun hadde tidligere prøvd å komme seg ut at ekteskapet ved å be om separasjon og ta med seg datteren til onkelen, men ektemannen hadde da truet med å sette fyr på huset hans. Av hensyn til onkelen og hva han kunne bli utsatt for, valgte hun å flytte hjem igjen.

Det avgjørende i nødvergesaken var kvinnens forklaring om at ektemannen hadde truet med å slå henne helseløs, slik at hun havnet i rullestol for livet dersom hun forlot ham.

I et utdrag fra boken *”Frikjent”* som beskriver Liv sin situasjon står det blant annet:

”Uansett hvor du flytter skal jeg finne deg. Jeg skal sørge for at du blir lam fra livet og ned. Ingen andre menn skal få mer lyst på deg. Resten av livet skal du sitte i rullestol”.

---

⁷⁴ Venil Katharina Schjetne. *”Et liv i mishandling som ender med drap”*. Schjetne skrev denne som særavhandling på fjerde avdeling ved Universitet i Tromsø i 1989.

Statsadvokaten ga uttrykk for at han trodde på kvinnens forklaring og frafalt av den grunn en lang rekke vitner.⁷⁵

Andre lovlige handlingsalternativer var altså prøvd ut uten å lykkes.

3.3.1.1 Debatten som fulgte etter frifinnelsen.

Etter at frifinnelsen var et faktum, møtte den sterk kritikk fra flere kjente jurister. Aldri før hadde en frifinnelsesdom ført til en så kraftig debatt. Dommen fikk også internasjonal oppmerksomhet.

Anders Bratholm var den første som var ute og kommenterte dommen. Han hevdet på sin side at dommen rettslig sett var et grensetilfelle, men at frifinnelsen kunne forenes med vår nødvergeparagraf. Dette var også et synspunkt Svein Slettan kunne si seg enig i.

Samtidig var de begge svært rystet over at den største kritikken mot frifinnelsen kom fra personer som ikke hadde fulgt forhandlingene i retten.

Nina Karin Monsen rettet et sterkt angrep mot den frifinnende dommen. Hun mente at dommen bygde på et kvinnediskriminerende syn fordi den forutsatte at mishandlede kvinner ikke er i stand til å reagere fornuftig når de utsettes for angrep. I sitt innlegg kaller hun også Liv for morder. Dette får igjen Bratholm til å reagere ved å understreke at det er en straffbar injurie å kalle en person som er endelig frikjent for morder.⁷⁶ I likhet med Monsen så uttrykker Peter R. Holm at det eneste riktige uttrykket på Liv er morder.

Et annet tema som kom frem under debatten var forholdet til dødsstraff.

Fra motstanderne av frifinnelsen ble det fremhevet at den var opphevet her i landet. Ved å bringe dette opp får de det til å se ut som om nødvergehandlingen ble begått for å straffe mannen. De ser ikke den vesentlige forskjellen som ligger i det at en nødvergehandling er avvergende, mens det å straffe noen er en reaksjon som kommer i ettertid mot en begått

---

⁷⁵ Anders Bratholm. "En kvinnediskriminerende dom".

⁷⁶ Strl § 249 nr 4 a.

handling.⁷⁷ Svein Slettan fulgte opp debatten og skrev blant annet artikkelen ” Drap i nødverge er ikke mord”. I denne artikkelen tok han opp spørsmålet om det bør være en adgang til å ytre seg offentlig om en endelig frifinnelse. Han understreker at det er fullt lovlig å kritisere domstolens lovanvendelse, men at det er straffbart å kritisere bevisbedømmelsen sånn at den som er blitt frifunnet blir anklaget for å være skyldig. Det var nettopp dette som skjedde da folk gikk ut i avisene og anklaget Liv for å være en morder.

Da saken var oppe for annen gang ble det under lagmannens rettsbelæring⁷⁸ uttalt at det ikke var grunnlag for å frifinne, og minnet om at dødsstraffen var avskaffet.⁷⁹

Til juryens medlemmer ga hun uttrykk for at Liv hadde gått lengre enn det tillatte. I tillegg til dette gjorde hun det noe uvanlige og si noe om reaksjonsfastsettelsen, og minnet om at straffen for å ha begått et drap kunne settes lavere enn det loven normalt krever som minstestraff. Hun avsluttet det hele med å si; ” *Jeg mener dette er en sak hvor juryen burde svare ja på skyldspørsmålet*”.

Ut i fra dette er ikke det så vanskelig å tenke seg at Agnes Nygaard Haug ville ha satt kjennelsen til side dersom hun hadde hatt mulighet til det. På grunn av de prosessuelle regler og at dette allerede var skjedd en gang tidligere hadde hun ikke adgang til det. Det at hun i det hele tatt trekker frem mulige løsninger til reaksjonsfastsettelsen virker på meg som et lokkemiddel for å få juryen med på hennes side. Dette er noe som forsvarere generelt blir bedt om å ikke gjøre, og det kan i ettertid virke noe underlig det Agnes Nygaard Haug nettopp gjorde. Det hører med til god forsvareretikk ikke å forespeile juryen et rimelig resultat ved å lokke med adgangen til å stille tilleggsspørsmål dersom juryen først skulle svare nei på hovedspørsmålet.

---

⁷⁷ Svein Slettan. ”Hva er nødverge”.

⁷⁸ Lagmann Agnes Nygaard Haug.

⁷⁹ ”Frikjent”s 136.

Forsvareren for kvinnen, Alf Nordhus, så oppdraget sitt som særdeles viktig og forteller i forordet til boken ”Frikjent” at i tillegg til å oppnå rettferd for kvinnen, ønsket han å kaste lys over temaet kvinnemishandling som i altfor mange år var blitt feid under teppet. Han tar også opp argumentet om dødsstraff, og sier at dette skyldes uklarhet i tankene. Videre at ”nødverge er verge mot urett som den enkelte utsettes for”, og at man under gitte omstendigheter kan bruke det skarpeste middel som er til rådighet mot en angriper. Følgene kan i siste omgang bli død. Han konkluderer med at denne retten ikke er opphevet og at det ikke er ”vikingjuss” å hevde dette.

Selv om det hersket uenigheter innad i det juridiske miljøet og blant folk flest, ble det under debatten hevdet at jussen representert ved dommerne og påtalemyndigheten, og den alminnelige rettsoppfatning via juryen, var på kollisjonskurs.

Om dette var riktig er for meg vanskelig å ta stilling til, men man kan gjøre seg noen tanker om legfolk kanskje i sin alminnelighet vil ha vanskeligere for å dømme, og at de lettere vil føle sympati med tiltalte. De menneskelige følelsene kan lettere dominere hos en jury som ikke er vant til å skulle bestemme skjebnen for enkeltmennesket.

Tove Stang Dahl skrev i ettertid en kommentar til juryens frikjennelse som ble utgitt i ”Hefte for kritisk juss 1982-1983”. Der tar hun blant annet opp spørsmålet om det er riktig at fagdommerne skal kunne tilsidesette juryens frikjennelse. Hun påpeker den økte tendensen til fagdommerkontroll, og ser dette i sammenheng med de siste tiårs debatt om jurysystemet som institusjon. Særlig fremheves ønsket fra juridisk hold om å erstatte juryen med en stor meddomsrett. Hun er mest skeptisk til fagdommernes etterprøving av juryens avgjørelser når det gjelder å tilsidesette frifinnelser. Det er nettopp da en ny behandling vil angripe og uthule juryordningens plass i strafferettspleien uten at rettssikkerheten av den grunn økes. Etter hennes synspunkt mangler denne etterkontrollen en akseptabel begrunnelse.

Hun omtaler jurysystemet som en menneskelig og moralsk sikkerhetsventil mot urimelige enkeltavgjørelser, og mener at det bør foreligge meget sterke grunner før retten benytter seg av adgangen i strprl § 376a.

Etter mitt syn kan det virke noe rart at frifinnelsesdommen ble utsatt for så sterk kritikk som den ble. Man skulle tro at den enkelte ville følt mer sympati for kvinnen da de fikk høre om hva slags lidelser hun hadde vært igjennom. Det at folk var så raskt ute med å kritisere vitner om liten tro til de som faktisk satt og var vitne til de forferdelige historiene som kom frem under rettsforhandlingene, og en større tillit til sin egen dømmekraft. På den annen side kan man kanskje skjønne at noen hadde betenkeligheter med å frifinne da det faktisk var kun Liv selv som kunne fortelle om det hun var blitt utsatt for. Mangelen på øvrige vitner var kanskje noe av det som var utslagsgivende for den kritikken som ble reist. Noen ville trolig finne det betenkelig at Liv ikke hadde gjort folk oppmerksom på forholdene tidligere.

3.3.2 Verdal-saken

Instans: Frostating lagmannsrett juni 1986.

Sakens faktum:

I denne saken ble en 18 år gammel gutt frifunnet for drap på sin far. Han hadde skutt faren gjennom dørsprekken, mens han satt i et annet rom i lag med sine foreldre.

Bakgrunnen for drapet var alvorlige psykiske og fysiske overgrep overfor hele familien i en årrekke. Faren hadde gjennom hele livet fremstått som en brutal og tyrannisk person som det var umulig å slippe fra.

Gutten ble frifunnet på grunnlag av nødverge.

I likhet med Liv-saken ble ikke drapet utført i en akutt overgrepssituasjon. Da gutten avførte skuddet satt faren forsvarsløs i et annet rom.

Også i dette tilfellet er det snakk om mishandling som har foregått over lang tid, og karakteren av angrepet har fått et fast mønster.⁸⁰ I begge sakene er ofrene klar over hvilke type angrep som venter dem i fremtiden.

---

⁸⁰ Venil Katharina Schjetne.s.17.

Den aktuelle dagen hadde startet med at faren hadde skjelt ut sønnen fordi de hadde problemer med å starte bilen. Guttens yngre bror var blitt slått i hodet fordi han hadde hentet feil jakke. Hele dagen var preget av at gutten følte at faren var ute etter å ta han og overhode ikke innstilt på å kunne snakke om problemet for dermed å komme til en løsning. Drapshandlingen utløses av et angrep samme dag, som blir dråpen som får begeret til å flyte over.⁸¹

Tidligere hadde gutten opplevd at moren var blitt truet på livet. Nå hadde han også fått vite at faren truet med å drepe kjæresten hans.

Både han og moren hadde prøvd å slippe unna faren ved å søke hjelp fra det sosiale støtteapparatet. Dette hadde imidlertid ikke lyktes, og situasjonen fremsto som håpløs. Noe av grunnen til dette skyldtes et dårlig kommuniserende hjelpeapparat, men ikke minst det at faren også virket skremmende overfor profesjonelle fagfolk.

Gutten oppfattet familien som å være i konstant krise, og han mente at han handlet på familiens vegne.⁸²

For å få slutt på alle lidelser, var det etter hans oppfatning nødvendig å drepe faren.

Begrensningen av hva som er tillatt følger av hva som er ”nødvendig”.

Det vil være en umulig oppgave for den som ikke var tilstede under bevisførselen å si sikkert om det var aktsomt av 18 åringen å oppfatte situasjonen slik at det å skyte faren var det eneste alternativ. Men lagmannen la opp til frifinnelse da han sa dette i sin rettsbelæring”...*Til slutt så han kanskje ikke annet lys i mørket enn å drepe sin far.*”⁸³

3.3.2.1 Rettsbelæringen i Verdal- saken sammenlignet med Liv- saken:

Sammenligner man rettsbelæringene i disse to sakene kommer det nokså tydelig frem hvilket resultat hver enkelt av dem har ønsket. Rettsbelæringene gir uttrykk for løsninger i hver sin retning, og dette viser at det også blant fagdommerne foreligger ulikt syn på hvor langt man kan gå i retten til preventivt nødverge. I Verdal- saken vet vi at det kun tok

---

⁸¹ Venil Katharina Schjetne.s.24.

⁸² Venil Katharina Schjetne.s.17.

⁸³ Svein Slettan. ”Hva er nødverge”.

juryen tre kvarter å frifinne og at juristene i retten godtok kjennelsen noen minutter senere.⁸⁴ På bakgrunn av dette kan man slutte at dommerne ikke var i tvil om at nødvergehandlingen var nødvendig og akseptabel, til forskjell fra det mer restriktive synet fagdommerne la til grunn i Liv- saken. Man ser altså et eksempel på hvor rettsbelæringen har kommet inn og påvirket rettens øvrige medlemmer i helt ulik grad.

3.3.3 Skedsmo-dommen (Rt-1996-141)

Instans: Høyesterett-dom

Sakens faktum:

Denne saken gjaldt en 15 år gammel gutt som i lang tid var blitt mobbet og plaget på skolen. Etter forutgående trakassering i en gymsøktid gikk gutten og hentet en medbrakt kniv og stakk mobberen slik at han fikk alvorlige skader.

Spørsmålet var om han var berettiget til å handle i nødverge for å avverge ytterligere mobbing i fremtiden.

Påstanden om preventivt nødverge ble avvist, da retten uansett fant at handlingen gikk lenger enn nødvendig.

Strl § 48 fjerde ledd kom heller ikke til anvendelse, da overskridelsen også skyldtes ønsket om hevn.

Gutten hadde i Nedre Romerike herredsrett blitt dømt for overtredelse av strl § 229, 2. straffalternativ, jf § 232.

Anken gjaldt prinsipielt lovanvendelsen, subsidiært straffutmålingen.

---

⁸⁴ Svein Slettan ”Hva er nødverge”.

3.3.3.1 Rettens bemerkninger om lovanvendelsen:

Høyesterett viser til herredsrettens uttalelser om retten til å utøve nødverge mot fremtidige angrep;

”Som bemerkt av herredsretten, må straffeloven §48 om nødverge i prinsippet også kunne anvendes hvor det dreier seg om et fremtidig angrep, som ikke lar seg avverge på annen måte. Når det dreier seg om fremtidige angrep, vil imidlertid muligheten for å avverge det på annen måte enn ved nødvergehandlinger, vanligvis være større enn i en akutt angrepssituasjon, og det bør skje en streng vurdering av hvilke andre muligheter som foreligger.

Herredsrettens premisser lest i sammenheng må forstås slik at domfelte hadde grunn til å frykte at han også i fremtiden ville bli utsatt for rettsstridige angrep i form av legemskrenkelser og ærekrenkelser dersom intet ble foretatt. For så vidt forelå det en situasjon hvor det kunne være spørsmål om nødverge for å avverge fremtidige overgrep, dersom de ikke kunne avverges på annen måte. Jeg finner det ikke nødvendig å gå nærmere inn på domfeltes muligheter for å få endret sin situasjon ved å gå til foreldrene for eventuelt å bli tatt ut av skolen, eller på det herredsretten sier om dette.

Selv om det for domfelte skulle ha fortonet seg slik at knivangrepet på fornærmede var hans eneste mulighet for å komme ut av sin ulykkelige situasjon, dreier det seg om et så farlig middel fra hans side at det foreligger en klar overskridelse av grensene for nødverge.

Bestemmelsen i §48 fjerde ledd om overskridelse av nødverge kan ikke komme til anvendelse. Etter herredsrettens bevisvurdering skyldtes domfeltes handlemåte ikke bare at domfelte ville avverge fremtidige angrep, men også et ønske om hevn og gjengjeldelse for tidligere plaging. Bestemmelsen kommer bare til anvendelse dersom overskridelsen av nødvergeretten alene har funnet sted på grunn av en ved angrepet voldt sinnsbevegelse eller bestyrtelse.

*Jeg finner etter dette at det ikke er grunnlag for frifinnelse etter straffeloven §48”*⁸⁵

---

⁸⁵ Direkte utklipp fra dommen. Lovdata.no.

3.3.3.2 Hvordan vil denne rettsbelæringen være i forhold til Verdal-saken?

Dersom Verdal-saken hadde kommet opp i etterkant av Skedsmo-dommen, kan det ved første øyekast virke som om denne dommen ville representere et grensetilfelle. Selv om situasjonen for gutten og familien hadde nådd et svært kritisk punkt, kan det være en mulighet for at vurderingen av hvilke andre alternativer som forelå hadde blitt strengere. Siden gutten hadde fått kunnskap om farens drapstrusler overfor hans nye kjæreste, skal man ikke se bort ifra at retten ville kommet til at gutten hadde tid til å finne løsninger som ville hindret dette i å inntreffe. Drap er en ugjenopprettelig gjerning, og for at det skal godtas må angrepet ligge svært nært i tid. Det at situasjonen var kjent for det offentlige hjelpeapparatet fra før av, kunne talt for at gutten hadde oppsøkt disse i et siste forsøk på forbedringer.

På den annen side er situasjonen i sin helhet mye verre i Verdal-saken enn i Skedsmo-dommen. Mishandlingen har pågått hele livet og den rammer en hel familie.

Alternative løsninger er tidligere prøvd ut uten å lykkes og situasjonen var blitt mer tilspisset i det siste med tanke på drapstruslene.

Jeg vil se nærmere på dette spørsmålet under punkt 3.3.3.7.

3.3.3.3 Hvilken betydning har så denne uttalelsen i Skedsmo-dommen for min problemstilling?

Denne dommen diskuterer spørsmålet om preventivt nødverge eksplisitt, og gir i sin begrunnelse svar på hvilke momenter den mener blir avgjørende. Dommen er relativt ny, og avsagt av Høyesterett. Betydningen i forhold til andre saker, beror på dommens prejudikatsverdi.

Selv om faktum skiller seg ut fra andre tilfeller, betyr ikke det at denne dommen vil få mindre betydning i andre lignende saker, da retten uttaler seg generelt om hva den finner som utslagsgivende. At uttalelsen allerede har fått betydning, viser seg blant annet gjennom de andre sakene jeg senere skal se på. Både tingrettene og lagmannsrettene føler seg bundet av det Høyesterett gir uttrykk for, og de har også en plikt til å fatte avgjørelser i samsvar med de retningslinjer Høyesterett trekker opp.

Det at det ellers foreligger så lite praksis fra Høyesterett om dette temaet, gjør at dommen står i en særstilling siden vi vet hvor stor betydning en høyesterettsavgjørelse generelt har. Det at dommen ble avgjort ved dissens trenger ikke å trekke negativt i forhold til dens betydning. Uenigheten gjaldt straffutmålingen, og ikke selve lovanvendelsen.

3.3.3.4 Hvilke momenter som særlig tillegges vekt:

- Hva slags type angrep man står ovenfor.
- Hvor akutt angrepsfaren er(Tidsmomentet)
- Alternative handlingsmåter(Her skal det foretas en streng vurdering).
- Hva slags type forsvarshandling som er tatt i bruk.

3.3.3.5 Straffelovens § 48 fjerde ledd:

Retten understreker det helt sentrale at overskridelsen alene må skyldes en sinnsbevegelse eller bestyrtelse fremkaldt ved angrepet. I og med at knivangrepet også var influert av tanker om hevn og gjengjeldelse kom ikke denne bestemmelsen til anvendelse.

3.3.3.6 Hevn og nødverge:

Det som foretas i nødverge vil normalt skille seg fra hevnen ved at det er en forsvarshandling. For at noe skal anses som hevn, kreves det normalt at angrepet er avsluttet.⁸⁶ I denne dommen ble handlingen ansett som både nødverge og hevn for tidligere trakassering. I den juridiske teori er dette blitt drøftet i tilknytning til den aktuelle nødvergeretten som et spørsmål om handlingsmotivets betydning.⁸⁷

Etter annet ledd stilles det ikke noe krav til nødvergehandlingens motiver. Det er hevdet at lovlige nødvergehandlinger også kan ha hevn som sin bakenforliggende årsak.

---

⁸⁶ Ertzeid.s. 91.

⁸⁷ Ertzeid.s. 91.

Andenæs har kommet med følgende eksempel:

”Jeg ser at en tredjemann er utsatt for angrep, og jeg slår angriperen ned - ikke fordi jeg har noe ønske om å hjelpe den overfalte, men fordi overfallsmannen er min gamle uvenn som jeg gjerne vil komme til livs.”

Andenæs bruker ikke hevnbegrepet, men den situasjonen han beskriver, er en hevnaksjon.⁸⁸ Her spiller altså ikke hevmotivet inn, så lenge man holder seg innenfor lovens øvrige vilkår. I følge juridisk teori er det blitt lagt til grunn at hevn ikke faller innunder ”en ved angrebet fremkaldt Sindsbevægelse eller Bestyrtelse” med henvisning til Skedsmo-dommen.⁸⁹

Når man har tolket lovteksten har det vært vanlig å legge vekt på ordet ”alene”.

I følge Ertzeid og hennes studier om hevn og straff, er det også mulig å se det slik at avgrensningen mot hevnen ligger i det aktuelle angrepet, ikke i tidligere forhold.

Bestemmelsen regulerer kun overskridelsen i intensitet og ikke i tid. Hun ser det slik at logisk sett så kan ikke hevn være en reaksjon på det aktuelle angrepet, ettersom hevnen forutsetter en viss tidsmessig avstand til angrepet. Det endelige resultatet blir det samme uansett hvilken synsvinkel man ser det fra.

Straffutmålingen:

Tiltalte ble i Nedre Romerike herredsrett dømt til en straff av fengsel i 30 dager og 140 timers samfunnstjeneste subsidiært 7 måneders fengsel. Etter høyesterettsbehandlingen ble straffen endret til fengsel i 7 måneder, hvorav fullbyrdelsen av 6 måneder ble utsatt etter bestemmelsen i straffeloven § 52, § 53, § 54 med en prøvetid på to år.

Når det gjaldt straffutmålingen så ble de formildende omstendigheter utslagsgivende.

Inn under vurderingen kom først og fremst tiltaltes unge alder, jf strl § 55.

Mangel på modenhet måtte komme inn med vesentlig betydning både når det gjaldt evnen til å bedømme konsekvensene av en handling, og det å finne andre utveier. Det at han befant seg i en uholdbar situasjon med grov plaging fra flere medelever, fikk også

---

⁸⁸ Ertzeid s 91.

⁸⁹ Andenæs 2004 s 173.

betydning for straffutmålingen. Videre understreket retten at selv om han befant seg i en svært vanskelig situasjon, ville ikke retten godta at han valgte en slik utvei som han gjorde. Mindretallet⁹⁰ ønsket å legge enda større vekt på hans unge alder og vanskelige situasjon ved straffutmålingen. Hun mente at retten hadde fått vist sitt manglende aksept av valg, ved i det hele tatt å kjenne han skyldig.

3.3.3.7 Ville resultatet ha blitt et annet i Liv og Verdal sakene etter Skedsmo-dommen?

Ettersom det nå foreligger en Høyesterettsdom som omhandler min problemstilling, kan det være verdt å spørre seg om resultatet ville ha blitt et annet i de to frifinnelsesdommene fra 1980 tallet.

Kan man for eksempel spore tegn på at man beveger seg i retning av en strengere bedømmelse av hvor tidlig en forsvarshandling kan iverksettes?

For å ta stilling til dette blir det helt sentralt å se på hvilke momenter Høyesterett har oppstilt som avgjørende, jf punkt 3.3.3.3. Så lenge det foreligger en dom som tar stilling til et rettsspørsmål, er det den som gir uttrykk for gjeldende rett.

Det jeg nå prøver å finne svar på er et helt hypotetisk spørsmål, og det er ikke ment som noe kritikk mot de tidligere frifinnelsesdommene.

Først og fremst er det viktig å understreke den forskjellen i faktum som var mellom frifinnelsessakene og Skedsmo-dommen. I Liv og Verdal sakene var det snakk om mishandling innad i familien. Den nære relasjonen mellom offer og mishandler var med på å øke den utryggheten som konstant herjet. Den personen som man under normale omstendigheter ville ha søkt hjelp hos var i deres tilfelle blitt deres verste trussel og fiende. I Skedsmo-dommen var det medelever som stod for det rettstridige angrepet. Selv om gutten hadde daglig kontakt med dem på skolen, levde han ikke under konstant trussel fra deres side. Han kunne føle seg trygg når han oppholdt seg i hjemmet.

---

⁹⁰ Dommer Coward.

Når det gjelder hvilke type angrep man ble utsatt for, var dette også mer alvorlig i Liv og Verdal- sakene selv om det også mellom disse sakene var forskjell mht. til den alvorlighetsgrad av angrep de ble utsatt for. I Verdal- saken var det ikke snakk om voldtekt slik som tilfellet var for Liv.

Å bedømme hvor stor påkjenning det er for den enkelte å bli utsatt for regelmessig mobbing og trakassering er ikke mulig, men sett i forhold til det å bli slått og voldtatt gjennom flere år, er farlighetsgraden når det gjelder det fysiske mindre ved mobbing. I hvor lang tid man er blitt utsatt for et angrep spiller vesentlig inn når man skal se på hvor alvorlig angrepet er. Også her ser man at forskjellene i faktum var betydelige.

Felles for de tre sakene er at de alle er blitt utsatt for et rettsstridig angrep den dagen de utfører nødvergehandlingen. Når man ser på hvor akutt angrepsfaren var i de enkelte tilfellene, synes det opplagt at Liv var den som var i mest umiddelbar fare.

I Skedsmo- dommen hadde gutten klart å komme seg løs fra fornærmede som umiddelbart forut hadde slått og dunket ham i pannen med albuen. Angrepet var etter dette tidspunkt foreløpig avsluttet. Etter å ha hentet kniven var det han selv som begynte å løpe etter fornærmede.

I både Liv og Verdal sakene fremsto det som umulig å slippe unna ved hjelp av andre handlingsalternativer. Man kan på mange måter beskrive deres situasjon som å leve under et terrorregime. Alle andre veier ble oppfattet som stengt både på bakgrunn av hva de tidligere hadde prøvd, og fordi de visste hva de hadde i vente dersom de forsøkte å rømme. Sett i forhold til Skedsmo- dommen er ikke dette like innlysende. Selv om gutten hadde vært i kontakt med skolen og mobbernes foreldre uten å oppnå forbedringer, burde man her prøvd å løse guttens problemer med andre midler. Det å oppsøke hjelp fra skolen var kun forsøkt en gang. Guttens valg av nødvergehandling var derfor ikke et resultat av at alle andre alternativer tidligere var prøvd ut.

Særlig når det gjelder valg av forsvarshandling og overskridelse av nødvergeretten, vet vi at retten vil fortsette å foreta en streng bedømmelse. Dette kommer også frem av forarbeidene til den nye straffeloven, jf punkt 3.2.2.2. Det vil i de fleste tilfeller foreligge andre alternativer. Valg av forsvarshandling var opplagt mer alvorlig i Liv og Verdal-sakene, men om retten ville ha kommet til overskridelse er derimot ikke sikkert.

I begge tilfellene var det blitt truet med drap, og situasjonen for ofrene kunne oppfattes som om det stod om deres eget liv og avdødes. Det å ta liv vil fortsatt kun aksepteres i unntakstilfeller, men etter mitt syn skal det meget til for å tenke seg enda verre tilfeller enn hva man får høre om i disse sakene. Når systemet først godkjenner en rett til preventiv nødverge vil jeg tro at resultatet ville ha blitt det samme også etter Skedsmo- dommen.

3.3.4 Sykehusdrapsaken(LA-2003-19998).

Instans: Agder lagmannsrett- dom.

Sakens faktum:

Denne saken omhandlet et tilfelle hvor tre søsken på henholdsvis 15, 17 og 19 år, ble dømt for overlagt drap på sin far(strl. § 233, første og annet ledd). På gjerningstidspunktet var faren innlagt på sykehus, og de tiltalte drepte han ved å skjære han i brystet og halsen med kniv. Foranledningen til drapet var flere år med trusler, vold og seksuelle overgrep mot hele familien. De tiltalte var tidligere blitt frifunnet for drapet av Nedenes tingrett 13.november 2003, men dommen ble påanket av statsadvokatene pga. bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet.

Retten vurderer her spørsmålet om søsknene befant seg i en nødvergelignende situasjon.

3.3.4.1 Rettens bemerkninger:

Lagmannsretten konstaterte at de tiltalte befant seg i en nødvergelignende situasjon på gjerningstidspunktet, og at strl. § 56 første ledd bokstav a kom til anvendelse.

På bakgrunn av de trusler og mishandling de var blitt utsatt for, var det klart at de alle var blitt offer for rettsstridig angrep. Familien var også blitt truet på livet. Faren hadde uttalt at

han kom til å drepe dem den dagen han kom hjem fra sykehuset. Dette gjaldt alle unntatt den eldste datteren som han ville leve sammen med.

Ved vurderingen av § 48 understreker retten at forsvarshandlingen ikke må overskride hva som fremstilte seg som nødvendig for de tiltalte. Ser man på dette rent objektivt, betyr det at så lenge der foreligger andre handlingsalternativer er nødvergehandlingen ikke nødvendig. I dette tilfellet var det klart at det forelå andre alternativer ved at de kunne oppsøke politiet for hjelp. Dette var noe de tiltalte hadde vært inne på, men de anså ikke dette som en god nok løsning. Derimot var de ikke i faktisk villfarelse (strl. § 42) med tanke på denne muligheten, og det er nok dette som har vært utslagsgivende for rettens resultat i ankeomgangen.

I og med at faren nå var innlagt på sykehus og uansett ikke kunne foreta seg noe derfra, så befant de seg ikke i noen akutt faresituasjon. Det rettsstridige angrepet var med andre ord ikke umiddelbart forstående, og de tiltalte hadde tid og anledning til å finne andre løsninger. Når situasjonen lå slik an, vil det legges en strengere vurdering til grunn for hvilke forsvarshandlinger som blir akseptert. Jo mer alvorlig forsvarshandling, desto større ansvar. På den annen side var den tiden de hadde til disposisjon svært knapp, da faren skulle bli utskrevet fra sykehuset allerede neste dag.

I vurderingen av straffutmålingen så lagmannsretten på bakgrunnen for at man velger å straffe lovbrøytene. Særlig fremhevet de hensynet til allmennprevensjon og individualprevensjon. Det at faktum var så ekstraordinært, gjorde at vurderingen ble en litt annen enn hva den ellers ville ha blitt ved et tilfelle av overlagt drap.

3.3.4.2 Begrunnelsen for å straffe lovbrystere:

Hvis man skal se på begrepet "straff" så har det tradisjonelt vært definert som *"et onde som staten tilføyer en lovovertreder på grunn av en lovovertreddelse, i den hensikt at det skal føles som et onde."*⁹¹ Det er statens oppgave å sørge for at forbryteren blir straffet, og dette følger av det offentligrettslige forfølgningssprinsipp jf strl § 77.

Det er vanlig å si at straffen oppnår sin allmennpreventive virkning dersom den har en avskrekkende, holdningsskapende eller vanedannende effekt.⁹² I vår sak kom ikke dette hensynet inn med samme styrke, da familieforholdene var så ekstraordinære. De tiltalte hadde levd under et vedvarende tyranni som det var umulig å slippe fri fra. Ikke nok med at hver enkelt av dem ble seksuelt misbrukt, var de også vitner til de andres overgrep. Det å drepe faren anså de som det eneste tilstrekkelige middelet til å komme seg ut av tvangssituasjonen for godt.

Vanligvis ville et overlagt drap begrunnet en langt strengere straff, men på grunn av den ekstreme mishandlingen familien var blitt utsatt for, ble ikke dette tillagt samme vekt.

Straffen kan virke individualpreventivt på tre måter: ved å uskadeliggjøre, ved å avskrekke og ved å forbedre.⁹³ Her er det altså lovbrysteren selv som står i fokus. Heller ikke individualpreventive grunner tilsa en for streng straffereaksjon. Retten la vekt på hvilke negative virkninger et fengselsopphold kan få for yngre personer.

Særlig ble det fremhevet den ytterligere utrygghet og angst som kan komme som en bivirkning. Videre ble det nevnt den økte fare for alvorlige senskader. Faren for at noen av de tiltalte ville begå et drap igjen var heller ikke til stede. For den yngstes vedkommende ble også FNs barnevernkonvensjon om hensynet til barnets beste ved alle myndighetshandlinger tillagt betydning.

---

⁹¹ Rt.1977.s.1207.

⁹² Slettan, Øie, s.11.

⁹³ Slettan, Øie, s.12.

3.3.4.3 Bruk av § 56 ved straffutmålingen:

Retten fant det utvilsomt at de tiltalte hadde handlet i berettiget harme på gjerningstidspunktet. Følelsesmessig befant de seg i et sterkt sinne mot det faren gjennom hele oppveksten hadde utsatt dem for. Det at de var i en presset og vanskelig situasjon har automatisk påvirket deres dømmekraft. Dette var noe retten måtte ta med i betraktningen når de skulle ta stilling til hvor graverende overlegget var.

3.3.5 Hammerfestsaken (2002-08-14)⁹⁴

Instans: Hammerfest tingrett-dom

Sakens faktum:

I denne saken var en 37 år gammel kvinne tiltalt for overlagt drap på sin tidligere samboer. Hun hadde skutt ham i hodet med et gevær mens han sov på sofaen i hennes leilighet. Kvinnen hadde gjennom en tiårs periode blitt utsatt for vold og mishandling fra avdødes side, og hun hadde på gjerningstidspunktet en åpenbar og adekvat redsel. Tiltalte kunne imidlertid ikke gå straffri på grunn av nødverge. Hun ble dømt for overtredelse av straffeloven §233 første ledd til fengsel i syv år.

3.3.5.1 Rettens vurdering:

Retten fant det bevist at de objektive vilkårene for domfellelse var til stede.

Spørsmålet i saken var om kvinnen hadde utvist den nødvendige grad av skyld for å kunne dømmes for forholdet.

Det første retten tok stilling til var om det forelå straffriende nødverge etter § 48.

Da det var klart at kvinnen umiddelbart forut for handlingen ikke var utsatt for et ulovlig angrep, henviste retten til RT-1996-141 (Skedsmo-dommen) som uttalte at ”*det er både i juridisk teori og i praksis antatt at angrepet ikke behøver å være på begynt –såkalt*

---

⁹⁴ RG-2002-1450.

preventiv nødverge kan også være straffriende.” ”Straffeloven §48 om nødverge må i prinsippet også kunne anvendes hvor det dreier seg om fremtidig angrep, som ikke lar seg avverge på annen måte.”

Tiltalte hevdet at det for henne fremsto som nødvendig å skyte for å hindre fremtidige angrep. Selv var hun tidligere blitt truet med gevær av avdøde, og frykten for eget liv ble forsterket da det faktisk var han selv som hadde medbrakt våpenet på drapsnatten.

Retten la til grunn at kvinnen hadde blitt utsatt for trusler og vold fra avdøde helt fra 1991 og frem til 2000, og dette ble understreket gjennom vitneforklaringer, politianmeldelser og dom mot avdøde.

Vurderingen av selve nødvergehandlingen:

Retten understreket at det avgjørende for vurderingen av nødvergehandlingen er hva som der og da ville fremstilt seg som nødvendig for en alminnelig fornuftig person i en tilsvarende situasjon, og om det var aktsomt å oppfatte situasjonen slik kvinnen gjorde. Retten la til grunn at det for henne kunne anses som nødvendig å drepe. På den annen side var de i tvil om dette kun var forårsaket av ønsket om å hindre fremtidige angrep alene, eller om det også hadde andre motiver.

Dette tok de imidlertid ikke stilling til, da forsvarshandlingen uansett gikk for langt.

Ut fra de faktiske omstendigheter oppfattet de forsvarshandlingen som ”ubetinget utilbørlig”. Igjen viste de til RT-1996-141, og trakk frem at ”*et her dreide seg om et så farlig middel fra hans side at det foreligger en klar overskridelse av grensene for nødverge*”.

Særlig fremhevet de to momenter fra RT-1989-999, graden av farlighet i situasjonen og hvor nærliggende det fremtidige angrep var, som sentralt i vurderingen.

Det å skyte vedkommende var ikke nødvendig, da han verken var truende eller aggressiv da skuddene falt. Den omstendighet at han faktisk sov i det han ble drept, ga også kvinnen tid til å finne andre alternative løsninger.

Tidsmomentet og graden av hvor overhengende det rettsstridige angrepet er, kommer altså inn med betydelig vekt.

I hennes situasjon ville det være nærliggende å forvente at hun ville forlate leiligheten.

Videre fremhever de verdien av menneskelivet, og at det er vårt mest ukrenkelige retts gode.

Det å skulle berøve noen livet kan kun være aktuelt når alle andre muligheter er stengt. Til sammenligning viste de til Liv og Verdal sakene, hvor volden var langt mer intens og nærliggende i tid, og at fluktmulighetene var bortimot ikke-eksisterende.

Selv om faktum ved første øyekast kunne virke sammenlignbare, så var det altså i disse to sakene snakk om langt grovere tilfeller av mishandling.

Retten kom til at det å skyte vedkommende ikke var berettiget, da dette innebar en klar overskridelse av nødvergeretten.

Neste steg i vurderingen var om handlingen allikevel kunne lates straffri etter §48 fjerde ledd. Det utslagsgivende moment var om overskridelsen alene skyldtes redselen på grunn av angrepet. Også dette ble besvart negativt, da retten etter hennes egen forklaring fant at det også var influert av de angrep hun tidligere var blitt offer for.

Igjen viser jeg til kravet om årsakssammenheng mellom overskridelsen og redselen, for at denne bestemmelsen skal komme til anvendelse.

3.3.5.2 Kort oppsummering av Hammerfestsaken.

Her ser vi et eksempel på at domstolene konstaterer at det foreligger en rett til preventiv nødverge, men hvor handlingen ikke blir tillatt fordi den uansett overskrider hva som er nødvendig ut i fra situasjonen. Igjen fremheves momentene av hvor farlig situasjonen oppfattes for den angrepne, hvor nærliggende det fremtidige angrepet er og om det finnes andre alternativer. Til tross for at retten ikke uttaler seg eksplisitt om det, er det klart at det her foreligger en forholdsmessighetsvurdering mellom hvor akutt nødssituasjonen fremsto, og resultatet av forsvarshandlingen.

Selv om loven ikke oppstiller noe krav om en betydelig interesseovervekt slik som i § 47 tilfellene, så er nok vurderingen i mange henseende den samme.

Når det gjelder drap så har retten lagt seg på en streng linje, og det er svært mye som skal til for at dette kan bli godtatt.

3.3.5.3 Forskjellen mellom Liv- saken og Hammerfest –saken.

Hvis man ser tilbake på Liv saken, kan man spørre seg hvorfor resultatet ble et annet i en sak som lignet så mye i faktum som denne. Uten å kunne si noe sikkert vil jeg anta at dette først og fremst skyldtes at Liv sin nødssituasjon ble oppfattet som mer akutt.

I Hammerfest saken hadde kvinnen klart å komme seg ut av forholdet, og befant seg ikke i den samme tvangssituasjonen som Liv. Hennes samvær med eks samboeren var frivillig og ikke et resultat av trussel om lemleste dersom hun hadde forlatt ham. For hennes del var gått en tid siden hun sist var blitt utsatt for noe angrep. Bare dette første punkt vitner om åpenbare forskjeller i faktum.

I Liv saken befant kvinnen seg under konstant trussel, samtidig som hun den aktuelle dagen var utsatt for et pågående angrep. Slik var ikke situasjonen for kvinnen i Hammerfest.

Hennes tidligere samboer hadde ikke opptrådt truende i løpet av dagen, og et eventuelt angrep fra hans side virket som mer hypotetisk. Hun hadde heller ingen klar formening om hvilke type angrep hun hadde i vente. Det kan virke som nokså tilfeldig at kvinnen valgte å ta livet av ham akkurat på dette tidspunkt, til tross for at hun følte seg ekstra truet av geværet.

Etter mitt syn kan det virke som nødvergehandlingen kom mer som et resultat av påminnelser om alt det hun tidligere var blitt utsatt for av vold og mishandling, altså et svar på tidligere avsluttede angrep. Tanker om hevn og gjengjelde kan være noe av det som ledet kvinnen til skuddene.

I motsetning til Liv saken var situasjonen kvinnen befant seg i kjent for omverdenen.

Hennes mange anmeldelser vitner om dette. Dette var også kjent for hennes nye kjæreste, og hun hadde full anledning til å reise hjem til han istedenfor å oppholde seg i nærheten av eks samboeren. Ut fra undersøkelser vet vi at svært mange kvinner som er utsatt for vold og mishandling i hjemmet, prøver å holde dette skjult for andre. Det at kvinnen hadde vært modig nok til å si fra om situasjonen skal selvfølgelig ikke tale til hennes ugunst, men det

kan være et tegn på at hun visste at der forelå andre alternativer for å berge seg selv ut av situasjonen. Det å ta livet av eks samboeren ble ikke oppfattet som hennes eneste vei ut av utføret.

3.4 Muligheten til å flykte fremfor forsvar.

Når man ser på rettspraksis som omhandler preventivt nødverge, blir muligheten den angrepne har til å flykte ofte tatt opp som et moment i den helhetsvurderingen retten legger til grunn.⁹⁵

”Flugt er det motsatte av forsvar, og til feighet er man ikke forpligtet”, sier Agdahl.⁹⁶

Han uttaler videre at det anførte ikke bare gjelder flukt i bokstavelig forstand, men også enhver annen utvei hvor man kan unndra seg angrepet istedenfor å avverge eller motstå det. Til tross for at det foreligger en fluktmulighet, så utelukkes ikke nødvergehandlingen, men dette vil altså spille inn når man skal se på hvor langt den angrepne kan gå i forsvar.

På akkurat dette punkt foreligger det en vesentlig forskjell mellom §§ 47 og 48. For at en nødrettshandling er rettmessig kreves det at faren ikke kan unngås ved flukt, jf ordlyden *”på annen måte uavvendelig fare”*.

Avgjørelsen av om fluktmuligheten burde vært benyttet treffes etter en vurdering av de konkrete omstendigheter sammenholdt med de retningslinjer som loven har trukket opp, hvor blant annet angrepets art og den angrepnes person får betydning.⁹⁷

Det avgjørende moment blir om det var *”ubetinget utilbørlig”* av den angrepne å velge forsvar i stedet for flukt.⁹⁸

---

⁹⁵ Dette ble blant annet vurdert i TOSLO-2001-9340.

⁹⁶ Augdahl, Nødverge s. 78.

⁹⁷ Andenæs s.167.

⁹⁸ Rt 1938 s.828, Andenæs s.167.

3.5 Hvilken betydning har det for nødvergehandlingen at man selv er skyld i det rettsstridige angrepet?

Når man tar stilling til om en nødvergehandling kan godtas eller ikke, vil den angrepnes skyld spille inn. En nødvergehandling vil lettere bli stemplet som ubetinget utilbørlig når man selv kan klandres for den situasjon man er kommet opp i.⁹⁹

Hvis man selv er skyld i angrepet så er man ikke fratatt retten til å utøve nødverge, men det vil få betydning både for hvor langt man kan gå i å forsvare seg, og for spørsmålet om erstatning etter skadeserstatningsloven § 1-4.

Selve adgangen til å påberope seg preventivt nødverge er upåvirket av om angrepet er fremprovosert så lenge man står overfor et rettsstridig angrep.

Et annet spørsmål er om det vil ha noen betydning at man bevisst utsetter seg for en mer generell fare for et rettstridig angrep ved at man eksempelvis blir medlem av en kriminell bande.

Svein Slettan har i sin artikkel ”Privat dødsstraff?” sett det slik at ”den som er medlem av en kriminell bande- iallfall av den hardere sorten - har på en måte godtatt en viss risiko for alvorlige angrep fra rivaliserende gjenger.” En slik aksept foreligger ikke fra den som er medlem av en familie. I familiekonflikter er den tilhørigheten som foreligger mellom angriper og offer noe som man ikke har mulighet til å endre.

At man er kommet til frifinnelse i familievoldsakene er derfor ikke nødt til å innebære at resultatet vil bli det samme i saker som står mellom to rivaliserende gjenger.

Svein Slettan påpeker også den forskjellen at det ikke er like enkelt for et familiemedlem å melde seg ut av en familie, som det er å for et bandemedlem å melde seg ut av banden.

---

⁹⁹Svein Slettan ”Privat dødsstraff?”.

4 ANDRE LANDS REGLER OM RETTEN TIL PREVENTIVT NØDVERGE.

Formålet med dette punkt er ikke å gi noen grundig gjennomgang av utenlandsk rett, men er kun tatt med for å sette de norske reglene i perspektiv.

4.1 Dansk rett.

Den danske straffeloven av 1930 § 13 første ledd oppstiller et krav om at angrepsfaren må være ”overhengende”. Til sammenligning med kriminalloven av 1842 viser bruken av uttrykket ”overhengende” at det i alle fall er adgang til å benytte seg av preventivt nødverge overfor angrep som er umiddelbart forestående i tid.

Forsvarshandlingen må enten bli utført til å ”modstå” eller ”afværge” et påbegynt eller overhengende urettmessig angrep.

Når det gjelder hvor aktuelt angrepet må være er det klart at en generell fare for angrep ikke er nok.

Vagn Greve har uttalt at preventivt nødverge er tillatt ved ”*tidsmessig noget fjernere*” angrep enn påbegynte, så lenge man står overfor et sikkert angrep¹⁰⁰.

Om trusler om angrep er nok til at det kan sies å være ”overhengende” er noe uklart, men Waaben har hevdet at dette unntaksvis kan være tilstrekkelig.

Hvorvidt et angrep kan sies å være ”overhengende” vil bero på en totalvurdering av angrepets sannsynlighet, hvor lang tid det er til angrepet kommer og behovet for umiddelbar avvergelse. Man ser altså at det er de samme momentene som kommer i betraktning både etter den norske og den danske regelen.

Om man skal tillate en preventiv forsvarshandling overfor angrep som ikke er umiddelbart forestående, vil til slutt bero på om de andre omstendigheter tilsier at det ikke er tid til å vente, men at det er nødvendig å gjøre noe øyeblikkelig.

---

¹⁰⁰ Vagn Greve i Kommentert straffelov, Alm.del.s.153.

4.2 Svensk rett.

I følge Brottsbalken (BrB) av 1962 kap 24 § 1 annet ledd kreves det at angrepsfaren må være ”överhängande”.

Thornstedt mener at ”överhängande” betyr det samme som ”omedelbart förestående”.

Om dette gir uttrykk for gjeldende rett er derimot tvilsomt da både Brinck, Wennberg, Wallen og Fängelsestraffkommitten påpeker at ”överhängande” viser til at retten til preventivt nødverge nå begynner på et tidligere tidspunkt enn hva som tidligere var tillatt, og da var kravet at angrepet måtte være umiddelbart förestående.¹⁰¹

De ovennevnte viser til skipsførereksemplet hentet fra de norske forarbeidene, som uttrykkelig sier at nødverge kan tenkes overfor fremtidige angrep.

I og med at dette eksemplet viser til at det kan gå en viss tid før angrepet blir satt i gang, vil kravet til nødssituasjonen være oppfylt før angrepet er umiddelbart forestående.

Et annet moment som nevnes for at nødvergehandlingen kan settes i gang på et tidligere tidspunkt, er at en da kan benytte seg av lempeligere midler enn om man måtte vente til angrepet var omedelbart förestående. I følge forarbeidene til BrB anså de også at den snevre grensen som ”omedelbart förestående” ga uttrykk for, til tider kunne være ”olämplig”,¹⁰² dvs. uegnet.

Om aktualitetskravet er oppfylt vil etter dette bero på hvor lang tid det er til angrepets realisasjon og om det er andre faktorer som skaper behov for umiddelbar avvergelse.

I en artikkel i ”Advokaten”¹⁰³ diskuterer Per-Edvin Wallen nødvergerettens begynnelse og slutt. Han nevner blant annet Verdal-saken som et eksempel, og tar opp spørsmålet om den ville endt med samme resultat etter svensk rett.

Hans syn er at den svenske nødvergeparagrafen kan åpne for en slik løsning, men peker også på den forskjellen at man i Sverige ikke har juryordningen, og at en eventuell frifinnelse derfor hadde krevd en utførlig begrunnelse.

---

¹⁰¹ Jareborg. Straffrättens ansvarslära. Sitert Dørre s.33.

¹⁰² SOU 1953:14 s.395.

¹⁰³ Advokaten 1987. ”Nødvarnsretten” s 260.

Av den grunn ville man kanskje hatt større vanskeligheter med å frifinne.

Personlig følte Wallen sympati for resultatet i den norske dommen. Han fremhever også at praksisen synes å være mer liberal i Högsta domstolen enn i underrettene.

I likhet med norsk rett opphører nødvergeretten i det angrepet er over.

Det blir derfor viktig å skille mellom når den angrepne avverger et angrep, og over hans eventuelle hevnhandlinger når angrepet er opphørt.

Et eksempel fra svensk rett som er nokså likt Liv-saken er det såkalte ”Hammar-mordet” i Helsingborg.¹⁰⁴ Her ble en sovende 32 åring slått i hjel med en hammer av sin svigerfar. Svigerfaren orket ikke lenger å forholde seg passiv og se på hvordan datteren og barna ble mishandlet på det groveste av svigersønnen. Svigerfaren ble tiltalt for drap, mens kona og dattera ble tiltalt for medvirkning. De tiltalte påberopte at de hadde handlet i nødverge, men ble dømt for drap til ubetinget fengsel i 4 år, 3 år og 18 måneder.

4.3 Tysk rett.

Etter tysk rett er retten til preventivt nødverge avgrenset ved et krav om at angrepet må være ”gegenwärtig”, jf StGB § 32. Oversatt til norsk betyr dette at angrepet må være aktuelt. Aktualitetskravet avgrenser retten både mht. angrepets begynnelse og slutt.

I følge Jescheck kan angrepet være ”gegenwärtig” i tre ulike situasjoner; når angrepet er umiddelbart forestående, når det er påbegynt, eller når det vedvarer.¹⁰⁵

Etter tysk teori er den rådende oppfatningen at angrepet må være umiddelbart forestående.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ Helsingborg Tingsrett 23.desember 1986.Sitert Slettan, ”Privat dødsstraff?”.

¹⁰⁵ Jescheck/ Weigend s 341. Sitert Dørre s.35.

¹⁰⁶ Sitert Dørre s.35.

Et eksempel fra rettspraksis hvor preventivt nødverge ikke er blitt tillatt, er tilfeller hvor hustruen har blitt utsatt for vold og mishandling fra ektemannen over lang tid, og hvor hun har tatt livet av han mens han sover.

Svein Slettan viser i sin artikkel "Privat dødsstraff?" til et tilfelle som er svært lik Liv-saken. Ektemannen hadde i en årrekke tyrannisert og mishandlet kone og barn. Det å flykte fra mannen ble ikke ansett som et tilstrekkelig alternativ, da konen var svært bekymret for hvordan det da ville gå med resten av familien. Derimot forlot kvinnens 13 år gamle sønn (særkullsbarn) hjemmet. Han søkte tilflukt hos stefarens fraseparerte kone, som da tok kontakt med hjemmet og fortalte at gutten var hos henne. Da stefaren fikk vite dette ble han rasende, og forlangte at gutten straks skulle komme hjem igjen. Etter en stund gikk han omsider med på at gutten kunne bli der et par dager til. Samtidig truet han med at dersom han hadde hatt bil, så skulle han hentet gutten og denge løs på han slik at han både mistet syn og hørsel. Han skulle smelle hodet hans mot veggen slik at han kreperte.¹⁰⁷

På grunn av truslene ble moren svært engstelig for gutten, og urolig for om sønnen i det hele tatt ville overleve. På bakgrunn av hva familien tidligere hadde blitt utsatt for og kunnskap om hva stefaren var i stand til, bestemte hun seg for å ta livet av ektemannen. Samme natt drepte hun han med kraftige hammerslag mot hodet mens han sov. I underretten ble hun dømt til fengsel i seks år, men på grunn av mangelfull behandling av nødvergebestemmelsen, ble dommen opphevet. Moren ble senere dømt til betinget fengsel i to år.

Ser man på de faktiske omstendighetene minner dette mye om Liv-saken. Selv om det alltid vil foreligge forskjeller når man sammenligner to dommer, kan det virke som om graden av alvor i de angrep de ble utsatt for var nokså likt. I begge tilfellene var det snakk om mishandling fra ektemannen som hadde pågått over lengre tid. Til forskjell fra Liv-

---

¹⁰⁷ Neue Zeitschrift für Strafrecht 1984 s 20. Sitert Slettan. "Privat dødsstraff?".

saken var også trusselen overfor kvinnens særkullsbarn med på å gjøre situasjonen verre. Fluktmulighetene ble også av begge ansett som ikke eksisterende.

Uten å kunne si noe sikkert, er det nærliggende å anta at resultatet i denne saken ville blitt frifinnelse etter den norske nødvergebestemmelsen. Dette på bakgrunn av at kvinnen skal dømmes etter sin egen oppfatning av situasjonen, og de momenter Høyesterett har nedfelt som avgjørende, jf pkt 3.3.3.4.

Det momentet som eventuelt ville ha talt i mot en frifinnelse er tidsmomentet.

Retten kunne vurdert situasjonen slik at kvinnen hadde tid og anledning til å komme opp med andre alternativer enn å ta livet av ektemannen før sønnen kom hjem. Hun visste at sønnen var trygg i et par dager, og kunne i mellomtiden ha kontaktet det offentlige for hjelp. Hennes situasjon ville kanskje ikke bli oppfattet som like akutt som i Liv-saken.

Da den tyske domstolen kom til domfellelse etter førstegangsbehandling, er dette med på å understreke den forskjellen som ligger i adgangen til å påberope seg retten til preventivt nødverge. Man ser at den tyske domstolen er svært restriktiv i sin tolkning av på hvilket tidspunkt en forsvarshandling kan igangsettes.

Et annet eksempel fra teorien¹⁰⁸ er innehaveren av et avsideliggende vertshus som ved en tilfeldighet får høre at noen gjester har avtalt å overfalle han når han har stengt. Heller ikke her kan man påberope seg preventivt nødverge da angrepet ikke er ”gegenwärtig”.

Til tross for at angrepet er overhengende, vil ikke preventivt nødverge bli tillatt siden angrepet ikke er umiddelbart forestående i tid.

Denne situasjonen kan til forveksling ligne på skipsførereksemplet i de norske forarbeider. Da dette nettopp er ment som et eksempel på hvor nødvergeretten skal kunne igangsettes før angrepet er påbegynt, får vi ytterligere en indikasjon på at den tyske regelen opererer med svært strenge vilkår for hvilke krav som settes til angrepets aktualitet. Adgangen settes snevrere enn både den norske og den svenske regelen.

---

¹⁰⁸ Lenckner i Schönke /Schröder. Sitert Dørre s.36.

I tillegg til regelen om nødverge har de bestemmelsen om nødrett i StGB § 34.

Etter denne kreves det kun en "gegenwärtigen Gefahr". Tilfeller hvor man står ovenfor en aktuell fare for angrep, kan altså møtes med handlinger som faller innenfor nødrettsregelen.

I likhet med den norske regelen om nødrett, setter den snevrere grenser for hvilke handlinger som kan bli tillatt, men på den andre siden oppveier den litt for den strenge tolkningen etter StGB § 32.

Tolkningen om at angrepet må være "umiddelbart forestående" har blitt kritisert fra ulike hold. Blant annet har Schmidhäuser hevdet at "*angrepet alltid vil være gegenwärtig når det er så vidt forberedt fra angriperens side at en senere avvergelse er umulig*"¹⁰⁹.

Også Lackner har hevdet at "*frembringelsen av en umiddelbart truende, det vil si akutt tilspisset, vedvarende tilstand er tilstrekkelig*". Dette vil være tilfelle når den angrepne står under press av en tvingende eller pressende trussel.¹¹⁰

4.4 Kort oppsummering av utenlandsk rett.

Både svensk, dansk og tysk rett godkjenner en viss adgang til preventivt nødverge, men grensene trekkes snevrere enn etter den norske nødvergeparagrafen. Når det gjelder den tidsmessige utstrekningen av nødvergesituasjonen, er det etter den norske nødvergeparagrafen intet krav om at angrepet må være umiddelbart forestående.

Den svenske nødvergeparagrafen stiller krav om et "överhängande brottsligt angrepp", men med ordet "överhängande" henviser de igjen til skipsfører eksempelet og mener at kravet er oppfylt i en slik situasjon. Den svenske lovgivningen har ønsket å myke opp på kravene i forhold til det som var vanlig etter eldre rett.

Etter dansk lovgivning er det et krav om at angrepsfaren er overhængende. Om dette er tilfelle beror på en helhetsvurdering der angrepets sannsynlighet, tidsmomentet og behovet for å handle umiddelbart kommer inn som viktige momenter.

---

¹⁰⁹Schmidhäuser s.150. Sitert Dørre s. 37.

¹¹⁰Läckner/Kühl s.215. Sitert Dørre s. 38.

Den tyske nødvergeparagrafen setter snevrest grenser av de landene jeg har sett på. Her stilles det et krav om at angrepet må være ”gegenwärtig” og er begrenset til de umiddelbart forestående angrep.

5 NOEN SAMLENDE SYNSPUNKTER.

Etter å ha gjennomgått de ulike rettskildene vil jeg avslutningsvis se om jeg har funnet svar på noen av de spørsmålene jeg stilte i starten av oppgaven; hvilke situasjoner som kan møtes med preventivt nødverge, hva slags nødvergehandlinger som er tillatt og på hvilket tidspunkt disse kan iverksettes.

Noe som er helt klart er at det foreligger et absolutt krav om et rettsstridig angrep.

På bakgrunn av de dommer jeg har valgt å gå gjennom har oppgaven konsentrert seg om angrep rettet seg mot en persons legeme, og det har variert fra mobbing og plaging til den verste legemsbeskadigelse, voldtekt og trussel om drap. Jeg vil av den grunn poengtere at angrep rettet mot andre rettsgoder også åpner for en rett til preventivt nødverge, men at arten av det som utsettes vil få betydning for hvor langt man kan gå i forsvarshandling.

For at utøvelse av preventivt nødverge kan sies å være rettmessig stilles det krav til nødssituasjonen både når det gjelder angrepsfarens art, grad og manifestasjon, og til tiden frem til angrepets realisasjon.¹¹¹ Det er imidlertid ikke noe krav om at man har full oversikt over alle enkeltheter ved det kommende angrep. Et slikt krav ville innsnevret regelens anvendelsesområde betraktelig, og medført at mange ikke kunne forsvart seg før det er for sent. På den annen side bør det kunne stilles som en betingelse at man vet at det dreier seg om en konkret trussel om et ulovlig angrep, og et angrep av en bestemt type ,for eksempel en legemsbeskadigelse.¹¹²

---

¹¹¹ Dørre s.101.

¹¹² Dørre s.102.

For offeret må sannsynligheten for at det vil komme et rettsstridig angrep fremstille seg som bortimot sikkert, og årsaken til dette er først og fremst den antatte angriperens rettslige vern.

Angrepsfaren må også til et visst punkt være manifestert.¹¹³

Dette vil være tilfelle når offeret kjenner angriperens handlingsmønstre fra før av, og på bakgrunn av dette vet hva som venter en.(jf. Liv og Verdalsakene)

Det kan òg være tilstrekkelig at man står overfor en trussel om et konkret rettsstridig angrep.¹¹⁴

I noen tilfeller vil ikke kravet til manifestasjon være oppfylt før angriperen har passert grensen for et straffbart forsøk, jf strl § 49. Et krav om at den straffrie forberedelse må være passert har vi derimot ikke holdepunkter for i lovgivningen, og før dette er skjedd kan offeret ha tilstrekkelige kunnskaper om at det vil komme et angrep. Den preventive nødvergeretten bør derfor kunne utøves før dette tidspunkt.¹¹⁵

Når det gjelder hvilke nødvergehandlinger som er blitt tillatt, er det videre viktig å se dette i sammenheng med hvilket angrep man først ble utsatt for og hvor akutt angrepsfaren har fremstilt seg for offeret. Dersom det knytter seg stor usikkerhet om det i det hele tatt vil komme et angrep, vil dette få betydning for hvor langt man kan gå i forsvarshandling. I fire av de fem sakene jeg har gjennomgått har den angrepne benyttet seg av det mest alvorlige forsvarsmiddel, nemlig drap. I to av disse tilfellene ble den som utøvde forsvarshandlingen hørt med nødvergeretten og frifunnet, men det er viktig å understreke at disse sakene representerer noen ekstreme tilfeller og at terskelen for at denne handlingen skal anses akseptabel er lagt svært høyt. Dette vil også være situasjonen i fremtiden når den nye straffeloven trer i kraft. Om ikke retten vil bli enda strengere i sin vurdering, er det klart at drap kun godtas i unntakstilfeller.

---

¹¹³ Dørre s.101.

¹¹⁴ Følger av skipsførereksempelet i forarbeidene.

¹¹⁵ Dette synspunkt gir også Dørre uttrykk for.

Spørsmålet om retten til preventivt nødverge, er et spørsmål om når en tidligst kan sette i gang en forsvarshandling.

Sammenlignet med utenlandsk rett har Norge lagt seg på en moderat linje for hvilke krav som settes til nødssituasjonen. Lovteksten selv setter ingen betingelser om hvor nært angrepet må være kommet før retten kan benyttes. Vurderingen må baseres på om det er nødvendig for å kunne ”avverge” eller ”forsvare” seg mot en angrep, og på de momenter Høyesterett har kommet med i Skedsmo-dommen.

Slik regelen har vært praktisert til nå, vil ikke preventivt nødverge være berettiget før situasjonen oppfattes som akutt. Sett bort ifra de umiddelbart forestående angrep kan likevel situasjonen være akutt fordi en utsettelse med å foreta seg noe kan oppfattes som risikabelt for den angrepne. Dette kan enten skyldes stedet den angrepne befinner seg på eller at angrepet kan komme når som helst. Hvor akutt situasjonen oppfattes står i nær sammenheng med hvilke andre handlingsalternativer man har til rådighet.(jf.Sykehusdrapsaken)

Ser man på debatten som fulgte etter de to frifinnelsesdommene på 80 tallet, skjønner man at temaet er svært vanskelig og at man neppe vil finne noe enhetlig syn på spørsmålet med det første. Uenighetene gjelder ikke bare blant folk flest, men også innen fagmiljøet ser man at synspunktene er blandet.

På den ene side får man inntrykk av at fagjurister ønsker å være mer tilbakeholdne med å innrømme straffrihet, men frem til nå har retten gått langt i å innrømme straffrihet så lenge forholdene har vært ille nok. Dette ser vi blant annet av fagdommernes syn i Verdal- saken.

Hvis man ser på tiden fremover, er det grunn til å tro at utviklingen vil være den samme i og med at man har sett seg fornøyd med regelen slik den har vært praktisert til nå.

Det ville vært sannsynlig at utformingen av den nye straffeloven ville blitt en annen dersom man hadde ønsket forandringer av betydning.

Som sagt er det kun når det gjelder overskridelse av nødvergeretten at jeg tror vi vil se en strengere bedømmelse.

I de tilfellene man ikke kommer til frifinnelse tror jeg også at vi vil se flere slags kompromissløsninger, der de formildende omstendighetene vil lede til straffnedsettelse etter någjeldende § 56 og etter §§ 80 og 81 i den nye straffeloven. Her ser vi hvilken fordel det utgjør at lovverket er utarbeidet med den grad av fleksibilitet og smidighet det faktisk er.

Å skulle ta stilling til en rett til preventiv nødverge innebærer en vanskelig vurdering av ulike hensyn stilt opp imot hverandre.

Den største betenkeligheten grunner nok på det at man tillater en ellers ulovlig handling overfor en person man tror vil angripe i fremtiden. Hva som vil komme i fremtiden er noe en aldri kan vite for sikkert, og det er nettopp dette som gjør at flere stiller seg skeptisk til denne retten.

På den annen side kan det oppfattes som mer betenkelig om man ikke tillot en slik rett overhode. Den enkeltes rett til å forsvare seg er så opplagt, og det ville stride mot den alminnelige rettsbevissthet om man fjernet en så stor del som den preventive nødvergeretten utgjør.

Kravene til angrepets art, grad og manifestasjon inngår som ledd i den helhetsvurderingen retten foretar når den skal ta stilling til om en nødvergehandling er nødvendig. Momentene henger nært sammen og er innbyrdes avhengig av hverandre. Dette betyr igjen at det er muligheter for å lempe på kravet om konkretisering av angrepsfaren hvis det ikke er tvil om at det vil komme et rettsstridig angrep.¹¹⁶

Etter mitt syn kan jeg ikke se at vi går i retning av en klarere rettstilstand omkring spørsmålet. I og med at lovgiver har unnlatt å stille mer presise krav både til angrepsfaren og forsvarshandlingen, vil resultatet i den enkelte sak fortsatt bero på en konkret forholdsmessighetsvurdering mellom hvilket rettsgode som er blitt utsatt for angrep og den forsvarshandling som er tatt i bruk.

---

¹¹⁶ Dørre s.102.

Om en skal bli hørt med en rett til preventivt nødverge, beror til slutt på om trusselens karakter og sannsynlighet skaper et behov for en umiddelbar privat rettshåndhevelse.

6 Litteraturliste

BØKER OG OPPSLAGSVERK:

Andenæs, Johs. "Alminnelig strafferett" 5.utgave. ved Matningsdal og Rieber-Mohn.

Augdahl, Per. "Nødverge" 1920. Kristiania og København 1920.

Bratholm/ Matningsdal. Anders Bratholm og Magnus Matningsdal, "Straffeloven kommentarutgave.2 utg. Første del. Alminnelige bestemmelser.

Dørre, Jarl Borgvin." Krav til nødssituasjonen ved preventivt nødverge".

Universitetsforlaget 1989.

Ertzeid, Aina Mee. "Hevn og straff". Studier av hevners strafferettslige legitimitet.

Eskeland, Ståle. "Strafferett" 2.utgave.

Greve, Jensen, Toftegaard, Nielsen. "Kommenteret straffelov" Alminnelige del.8 udgave.

Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.

Hagerup. "Straffeloven" 1903.

Haugen, Finn. "Strafferett-håndbok" 3.utgave.

Helsingeng, Terje. "Frikjent". Forord av Alf Nordhus. Cappelen 1983.

Hov, Jo. "Rettergang II Straffeprosess".

Karnov, "Svensk lagsamling med kommentarer 2" 2002/03.

Schjetne, Venil Katarina. "Et liv i mishandling som ender med drap". Særavhandling ved 4.avdeling ved universitetet i Tromsø 1989.

Slettan Svein, Øie, Torill Marie. "Forbrytelse og straff" Bind 1, Innføring i strafferett.

Universitetsforlaget 2001.

.

ARTIKLER:

Bratholm, Anders. "En kvinnediskriminerende dom" Aftenposten 28.juni 1983.

Bratholm, Anders. "Juryen for fall" Lov og rett 1990 s 129.(LOR-1990-129)

Bratholm, Anders. "Frifinnelse og ærekrenkelse". Aftenpostens kronikk 11.04.1984.

Dahl, Tove Stang. " En kommentar til juryens frifinnelse i Eidsivating lagmannsrett 26. august 1982." Hefte for kritisk juss 1982-83.

Slettan, Svein. "Drap i nødverge er ikke mord" Aftenposten 18.juli 1983.

Slettan, Svein. "Privat dødsstraff?"- Er det lov å ta liv i nødverge? LoR 1987.s.594-610.

Slettan, Svein. " Hva er nødverge?" Aftenpostens kronikk. 04.08.1986.

Wallen, Per Edwin. "Nødvarnsretten". Advokaten 1987.s.260.

FORARBEIDER:

SKM: Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge.II. Motiver.
Udarbeidet af den ved kgl. Resolution af 14de November 1885 nedsatte kommisjon.
Kristiania 1896.

NOU 1992:23: Ny straffelov- alminnelige bestemmelser, Straffelovkomisjonens
delutredning V.

NOU:2002:4. Straffelovkomisjonenens delutredning VII.

Ot.prp.nr.90.2003-2004.Ny straffelov.

SOU 1988:7: Frihet från ansvar, om legalitetsprincipen och om allmänna grunder för
ansvarsfrihet. Slutbetänkande av fängelsestraffkommittén.

RETTSAVGJØRELSER:

Upubliserte:

Eidsivating lagmannsrett 26. august 1982 og 4.mai 1983.(Livsaken)

Frostating lagmannsrett juni 1986.(Verdalsaken)

Publiserte:

Høyesterett kjennelse, Rt- 1982-1216.

Høyesterett kjennelse, Rt-1995-20.

Høyesterett dom,Rt-1996-141.(Skedsmodommen)

Oslo tingrett dom, TOSLO-2001-9340.

Hammerfest tingrettsdom, RG-2002-1450.

Agder lagmannsrettsdom, LA-2003-19998.(Sykehusdrapsaken)

NORSKE LOVER:

.

Almindelig Borgerlige Straffelov (Straffeloven) av 22.mai 1902 nr.10.

Lov om skadeerstatning av 13.juni nr.26.1969.

Sjømannsloven 30.mai 1975 nr 18.

Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) av 22.mai 1981 nr.25.

Lov om luftfart 11.juni 1993 nr.101.

Lov om straff (Straffeloven) av 20.mai 2005 nr.28.

UTENLANDSK RETT:

StGB-Strafgesetzbuch 15.mai 1871

Danmarks Borgerlige Straffelov 15.april 1930.

Brottsbalken 21.desember 1962.

ELEKTRONISKE KILDER:

Lovdata.no.

Ordboka.no.

